

SOLVA

INTERGEMEENTELIJK SAMENWERKINGSVERBAND
VOOR RUIMTELIJKE ORDENING EN SOCIO-ECONOMISCHE EXPANSIE

BURST – HERAANLEG CENTRUM WEGENIS- EN RIOLERINGSWERKEN

NOTA – 2017D13

Clement C., D'Haenens M., Poulain M., Cherretté B., Verbrugge A.

SOLVA - ARCHEOLOGIERAPPORT 122

Colofon

Project:

Burst-Centrum. Wegenis- en rioleringswerken. Nota.

Projectcode: 2017D13

Projectnaam: 16-BUR-CE

SOLVA Archeologierapport

Opdrachtgever/Bouwheer:

Gemeente Erpe-Mere

Oudenaardsesteenweg 458

9420 Erpe-Mere

Tel: 053/60 34 00

Uitvoerder:

SOLVA

Intergemeentelijk samenwerkingsverband voor ruimtelijke ordening en socio-economische expansie

Gentsesteenweg 1B

9520 Vlierzele

Tel: 053/64 65 20

Auteurs:

Cateline Clement (archeoloog - veldwerkleider)

Melissa D'Haenens (assistent-archeoloog)

Ewoud Deschepper (opmaak kaartmateriaal en figuren)

Bart Cherretté (redactie)

Arne Verbrugge (erkend archeoloog)

Identificatie bekrachtigde archeologienota:

2016L27

Bewaarplaats archeologisch ensemble:

Erkend onroerend erfgoeddepot SOLVA Archeologisch depot, p/a Industrielaan 25B, 9320 Erembodegem

archeologie@so-lva.be

Tel: 053/64 65 36

Wettelijk depotnummer: D/2017/12.857/59

The logo for SOLVA, featuring the word "SOLVA" in a stylized, serif font. The letters are dark brown, and there is a decorative orange and yellow swoosh element extending from the right side of the 'A'.

Afbeelding voorblad: opschonen van een skelet tijdens het proefputtenonderzoek (© SOLVA)

Copyright: Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SOLVA. Alle foto's, tenzij anders vermeld: © SOLVA.

Samenvatting

Planmatige context en wettelijk kader

De gemeente Erpe-Mere wenst een heraanleg van enkele centrumstraten en de kerkomgeving te Burst uit te voeren. Het betreft een vernieuwing van de wegenis in combinatie met de aanleg van een gescheiden rioleringsstelsel.

De zone bevindt zich buiten een beschermde archeologische site of archeologische zone, maar de **oppervlakte** van het projectgebied bedraagt meer dan 3000 m² en de ingreep in de bodem meer dan 1000 m².

Derhalve diende in uitvoering van **art. 5.4.1 3°** van het Onroerend Erfgoeddecreet d.d.12 juli 2013, een **archeologienota** te worden opgesteld ten behoeve van het indienen van de **stedenbouwkundige** vergunningsaanvraag voor de werken. Deze archeologienota (2016L27) omvatte een **bureauonderzoek**, waarin de noodzaak tot **verder vooronderzoek d.m.v. proefputten volgens uitgesteld traject** gemotiveerd werd.

Voorliggende nota beschrijft de resultaten van het vooronderzoek d.m.v. proefputten.

Resultaten

Resultaten van het eerder uitgevoerd bureauonderzoek¹

Het bureauonderzoek toonde aan dat het grootste deel van het projectgebied een eerder klein archeologisch potentieel heeft, met uitzondering van **de zone rond de parochiekerk van Burst**. In deze zone, met een **groot archeologisch potentieel**, kan immers inzicht verworven worden over het ontstaan en de verdere evolutie van de bewoningskerk, die vermoedelijk tot de vroege middeleeuwen terug te voeren is. De naamgeving 'Sint-Martinuskerk' kan hierop te wijzen, aangezien deze heilige vooral in de vroegmiddeleeuwse periode (6de -7de eeuw) populair was.² De vroegste vermelding van Burst dateert bovendien uit het midden van de 11de, terwijl de oudste vermelding van de kerk dateert uit 1117. Over de evolutie en het uitzicht van het dorp in deze vroege periodes zijn verder weinig gegevens. De vorm van de dorpskern is wel goed te herkennen in de beschikbare postmiddeleeuwse iconografische bronnen.³

De geraadpleegde postmiddeleeuwse iconografische bronnen tonen aan dat het verloop van de Kerkstraat en de Gentsestraat sinds de 18de eeuw nagenoeg ongewijzigd bleef, maar dat de Sint-Pieterstraat en Burstdorp van recentere oorsprong zijn. De huidige kerk is gebouwd in midden van de 19de eeuw (figuur 5: 5), nagenoeg op dezelfde plaats als de oude kruiskerk (figuur 5: 2). Deze laatste gaat vermoedelijk terug op een Romaanse kerk, die enkele grondige verbouwingen kende in de loop van de 17de en 18de eeuw. Als we de historische kaarten boven elkaar projecteren, is te zien dat een deel van de oude kerk zich mogelijk buiten de contouren van de huidige bevindt, namelijk aan de noordelijke zijde van de kerk (geel ingekleurd op figuur 4). Deze zone situeert zich momenteel ter

---

¹ Verbrugge A., et al., 2016. Archeologienota 2016L27, ID1935.

² CAI, ID 156003, informatie uit het AAZ-dossier Burst Dorp door K. De Grootte.

³ Verbrugge A., et al., 2016, 4-5, 37, 47.

hoogte van een grasperk, dat bij de werken omgevormd zal worden tot nieuwe parkeerzone (figuur 4: 12).⁴

Rondom de huidige kerk staat op alle kaarten het **kerkhof** afgebeeld. Op de oudste bronnen is een afgeronde kerkhofmuur te zien, die zich uitstrekt tot tegen de Gentsestraat, de Oudenaardsesteenweg en de Kerkstraat (figuur 5: 1). Er bevinden zich dan ook twee kleine gebouwtjes op het oostelijke deel van het kerkhof (figuur 5: 3). Bij de bouw van de huidige kerk wordt het kerkhof aangepast tot een rechthoekige vorm (figuur 5: 4). Hierbij krimpt het kerkhof enigszins. De kerkhofmuur bevindt zich dicht tegen de korte zijdes van de kerk, waardoor hier weinig ruimte voor begraving rest. Vandaag is er enkel nog een deel kerkhofmuur aanwezig aan de zuidelijke en oostelijke zijde van de kerk (figuur 5: 6), maar het is duidelijk dat het oorspronkelijke kerkhof verder reikte dan deze muur. Echter, door de werken bij de rechtekking voor de Oudenaardsesteenweg, werd de grond ten zuiden van de huidige kerkhofmuur tot op grote diepte afgegraven (figuur 5: 13). In dit deel zijn geen begravingen meer te verwachten. Aan de oostelijke zijde van de kerk (in de Kerkstraat) wordt dit niveauverschil geleidelijk aan weggewerkt tot in Burstdorp waar het straatniveau zich op dezelfde hoogte bevindt als als het kerkhof. In de Kerkstraat kan bijgevolg een deel van de begraving weggegraven zijn, maar ook nog een deel aanwezig zijn.

Aan de westelijke en noordelijke zijde van de kerk zijn in het verleden weinig of geen grote bodemingrepen gebeurd: een deel van het voormalige kerkhof situeert zich ter hoogte van een grasperk en een deel bevindt zich onder de huidige wegverharding.

De impact van de bestaande nutsleidingen uit het verleden voor de zone rond de kerk is vrij beperkt waardoor de ondergrond in beperkte mate verstoord is.⁵

De veronderstelling op basis van het bureauonderzoek is, dat, binnen het gabarit van de geplande werken, de kans op het aantreffen van archeologische sporen vooral in de **dorpskern** (zone rondom de huidige kerk) reëel is. Zo kan, net ten noorden van de huidige parochiekerk, mogelijk een deel van de oude kerk aangetroffen worden. Verder blijkt het waarschijnlijk dat aan de westelijke, noordelijke en oostelijke zijde van de kerk, het vroegere kerkhof wordt aangesneden. Bovendien is de aanwezigheid van andere sporen die verband houden met de genese van het dorpscentrum niet uit te sluiten.⁶

Op basis van het bureauonderzoek is **verder archeologisch (voor)onderzoek** in het historisch centrum van Burst door middel van een bodemingreep geadviseerd, meer bepaald in de vorm van vier proefputten rondom de huidige kerk. Dit **proefputtenonderzoek** is uitgevoerd volgens de procedure van het “**uitgestelde traject**”, waarvan deze **nota** het verslag is.

---

⁴ Verbrugge A., et al., 2016, 46-47.

⁵ Verbrugge A., et al., 2017, 37-44.

⁶ Verbrugge A., et al., 2016, 55-56.

Resultaten van het proefputtenonderzoek

De **bevindingen** van het uitgevoerde vooronderzoek d.m.v. proefputten **bevestigen** grotendeels wat het bureauonderzoek reeds uitwees. Enkele bevindingen weken af van de verwachtingen. De huidige resultaten laten toe om de onderzoeksvragen, die volgden uit het bureauonderzoek, te beantwoorden (cf. infra).

In drie van de vier proefputten is het **voormalige kerkhof** van Burst aangetroffen. Het kerkhof kende meerdere gebruiksfases en dit is ook gebleken uit het onderzoek. Het oudere kerkhof bestreek een groter, ovaal areaal, waarvan de begrenzing niet is vastgesteld. Het aardewerk uit de grafkuilen en de typologie van de grafkuilen (antropomorf) geven aan dat de oudere gebruiksfase van het kerkhof teruggaat tot de middeleeuwen. In een recentere gebruiksfase is het kerkhofareaal kleiner en rechthoekig afgebakend door een **bakstenen muur**. Deze fase verschijnt voor het eerst op de historische kaart van Popp na 1842 en blijft in gebruik tot 1909, waarna de begraafplaats verhuist. Het aardewerk bevestigt deze postmiddeleeuwse datering.

De **begravingen** zijn over het algemeen **goed bewaard**. De individuele menselijke inhumaties omvatten begravingen in kist in een grafkuil of in een antropomorfe grafkuil. Hun oriëntatie varieert naargelang de gebruiksfase van het kerkhof waar ze mee samengaan: ZW-NO tot WZW-ONO voor de oudere fase en NW-ZO voor de recentere fase. De densiteit van begravingen varieert sterk van proefput tot proefput. Zo zijn in proefput 1 twee skeletten opgegraven en minstens 10 grafkuilen ingetekend, terwijl in proefput 2, 16 grafkuilen met 14 skeletten zijn geregistreerd. In proefput 4 is slechts één skelet begraven in een kist vastgesteld.

In de proefput langs de huidige kerk is de **fundering in natuursteen** van de voorganger van de huidige kerk aangetroffen. Deze kerk kende een kruisvormige plattegrond en een andere oriëntatie. De vroegste vermelding dateert uit 1117.

Een proefput ten oosten van de huidige kerk bracht een **vijver** aan het licht, die terug te vinden is op de historische kaarten. Een datering na 1771-1777 is weerspiegelt in het aardewerk afkomstig uit de dempingslagen van de vijver.

Tenslotte waren in de proefputten geen oudere sporen, noch sporen van bewoning aanwezig.

Conclusie

De proefputten tonen enerzijds aan dat de aanleg van de huidige pleinbedekking en de wegen rond de kerk een **beperkte impact** heeft gehad op het archeologisch bodemarchief, en anderzijds dat het archeologisch bodemarchief zelf een **beperkte diepte** heeft.

De resultaten tonen tevens aan dat binnen het projectgebied enerzijds zones met een **groot archeologisch potentieel** (voormalig kerkhof en voormalige kerk) en anderzijds een zone met klein archeologisch potentieel (vijver) kunnen afgebakend worden.

Na confrontatie van de uitvoeringsplannen met de bekomen resultaten kunnen volgende conclusies gemaakt worden:

- **Behoud in situ** van het archeologisch bodemarchief is slechts in beperkte mate mogelijk. Enkel ter hoogte van de toegang naar de kerk wordt het plein opgehoogd en zullen de geplande

werken het archeologisch niveau normaliter niet raken aangezien er voldoende buffer is tussen het niveau van de werken en het archeologisch niveau.

- In de overige zones van het plein zullen de geplande werken reiken tot het archeologisch niveau (wegenis, heraanleg plein) of de archeologische lagen doorsnijden (boomputten, riolering). Gezien de vaststellingen van het proefputtenonderzoek en het aanwezige onderzoekspotentieel ((1) mogelijkheid tot demografische analyse, (2) inzicht in ontstaan en ontwikkeling van dorpskernen en (3) inzicht in de (oudste) geschiedenis van Burst) is **vervolgonderzoek noodzakelijk**.
- Overeenkomstig de impact van de werken, in relatie tot de diepte en de bewaring van het archeologisch bodemarchief, is het projectgebied opgedeeld in **zones** waarvoor **twee verschillende trajecten** van vervolgonderzoek zijn vooropgesteld: **werfbegeleiding** en voorafgaandelijke **opgraving**.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
Planmatige context en wettelijk kader	3
Resultaten	3
Resultaten van het eerder uitgevoerd bureauonderzoek.....	3
Resultaten van het proefputtenonderzoek.....	5
Conclusie	5
1. Verslag van de resultaten	9
1.1. Beschrijvend gedeelte	9
1.1.1. Administratieve gegevens	9
1.1.2. De onderzoeksopdracht	12
1.1.2.1. Vraagstelling	12
1.1.2.2. De randvoorwaarden	12
1.1.3. Werkwijze en strategie van het vooronderzoek	13
1.1.3.1. Motivering van de onderzoeksstrategie, -methoden en -technieken	13
1.1.3.2. Inplantingsplan van de proefputten, geprojecteerd op het kadasterplan.....	16
1.1.3.3. Opeengelegde oppervlakte van de proefputten en procentuele verhouding ten opzichte van het onderzochte gebied.....	17
1.1.3.4. Motivatie selectie vondsten	17
1.1.3.5. Motivatie selectie staalname	17
1.1.3.6. Organisatie vooronderzoek.....	18
1.1.3.7. Gebruikte materiaal en technische specificaties	18
1.1.3.8. Aanduiding behoud in situ	18
1.1.3.9. Aspecten waarvoor advies van specialisten werd ingewonnen.....	19
1.1.3.10. Aspecten waarvoor algemene wetenschappelijke advisering gevraagd werd	19
1.2. Assessmentrapport	20
1.2.1. Assessment van sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren	20
1.2.1.1. Beschrijving van de aardkundige opbouw van het onderzochte gebied	20
1.2.1.2. Beschrijving van het sporenbestand	21
1.2.1.2.1. Proefput 1.....	21
1.2.1.2.2. Proefput 2.....	31
1.2.1.2.3. Proefput 3.....	46
1.2.1.2.4. Proefput 4.....	54
1.2.1.2.5. Samenvattend	60

1.2.1.3. Sporenkaart	61
1.2.1.4. Plan met weergave van de absolute hoogte van de sporen	61
1.2.1.5. Plan met projectie van de sporen op het kadasterplan	61
1.2.2. Assessment van de vondsten	65
1.2.2.1. Beschrijving en motivering van de methoden, technieken en criteria gehanteerd bij het assessment.....	65
1.2.2.2. Beschrijving van de observaties en registraties uit het assessment.	65
1.2.2.2.1. Aardewerk	65
1.2.2.2.2. Metaal	65
1.2.2.2.3. Glas.....	65
1.2.2.2.4. Natuursteen.....	65
1.2.2.2.5. Bot	65
1.2.2.3. Samenvatting.....	66
1.2.3. Assessment van de stalen	66
1.2.3.1. Beschrijving van alle uitgevoerde wetenschappelijke staalnames	66
1.2.4. Conservatie-assessment.....	66
1.3. Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	68
1.3.1. Gemotiveerde interpretatie van vondsten, vondstcategorieën, sporen, spoor-combinaties, spoorcategorieën, archeologische structuren en activiteitszones	68
1.3.2. Ruimtelijke analyse vondsten bij ontbreken sporen of structuren.....	68
1.3.3. Verklaring voor het ontbreken van archeologische vondsten, sporen of een archeologische site	68
1.4. Confrontatie van de bevindingen met de resultaten van eerder uitgevoerd onderzoek.....	69
1.5. De verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed	71
1.5.1. Een gemotiveerde verwachting ten aanzien van de aanwezigheid en aard van archeologisch erfgoed op het onderzochte terrein	71
1.5.2. Afbakening van de zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is of verwacht wordt	77
1.5.3. Afbakening van de zones waar archeologisch erfgoed vastgesteld is of verwacht wordt	77
Bibliografie	78

1. Verslag van de resultaten

1.1. Beschrijvend gedeelte

1.1.1. Administratieve gegevens

Projectcode: 2017D13

Sitecode: 16-BUR-CE

Wettelijk depotnummer: D/2017/12.857/59

Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog: SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038

Locatie: Oost-Vlaanderen, Erpe-Mere, Burst: Burstdorp, Kerkstraat huisnr. 1-4.

Bounding box:

punt 1: $x= 118075,89 / y= 178444,97$;

punt 2: $x= 118541,90 / y= 178271,74$

Kadastrale gegevens: Erpe-Mere, 4de Afdeling, Sectie A, openbare weg + kadasternummers 376A (= kerkperceel), 267L (begin Kerkstraat) en 267R (figuur 1).

Topografische kaart: figuur 2.

Naam betrokken actoren en specialisten:

Cateline Clement (veldwerkleider, archeoloog)

Maxime Poulain (archeoloog)

Melissa D'Haenens (archeoloog assistent)

Antonio Diaz-Arroyo (technisch assistent)

Arne Verbrugge (erkend archeoloog)

Wetenschappelijke advisering:

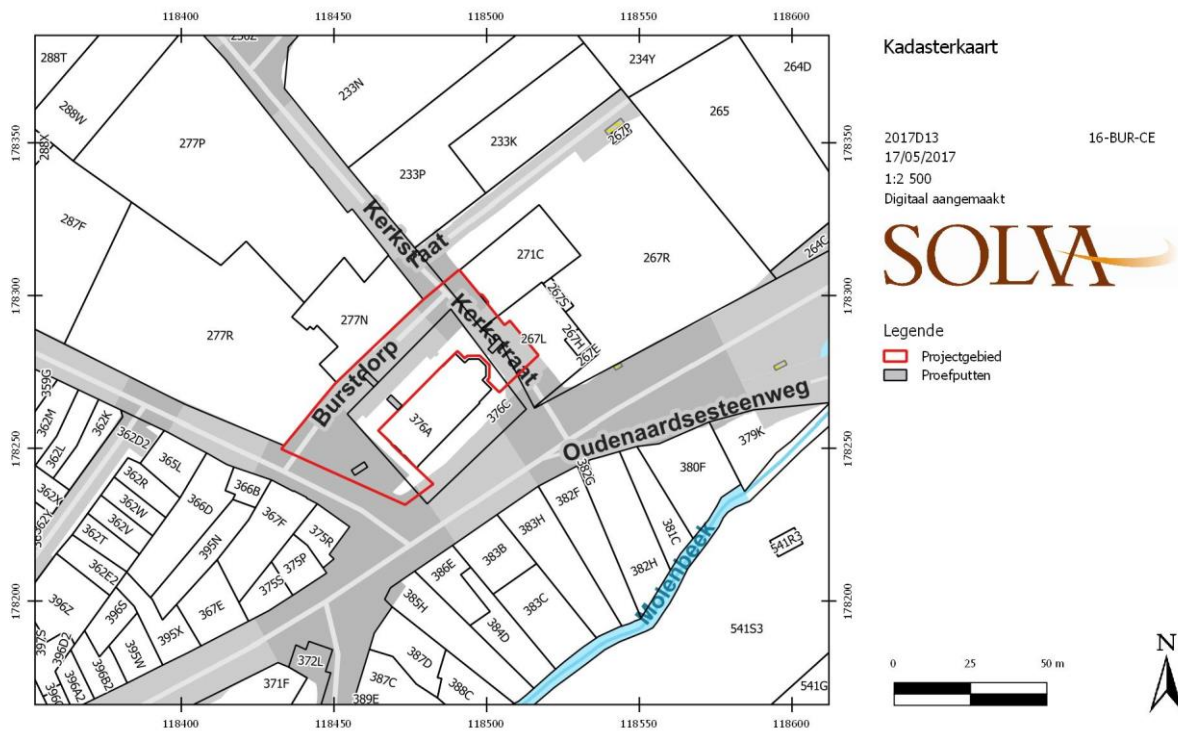
Bart Cherretté & Arne Verbrugge

Uitvoeringstermijn: terreinwerk 3-27 april 2017, verwerking mei 2017

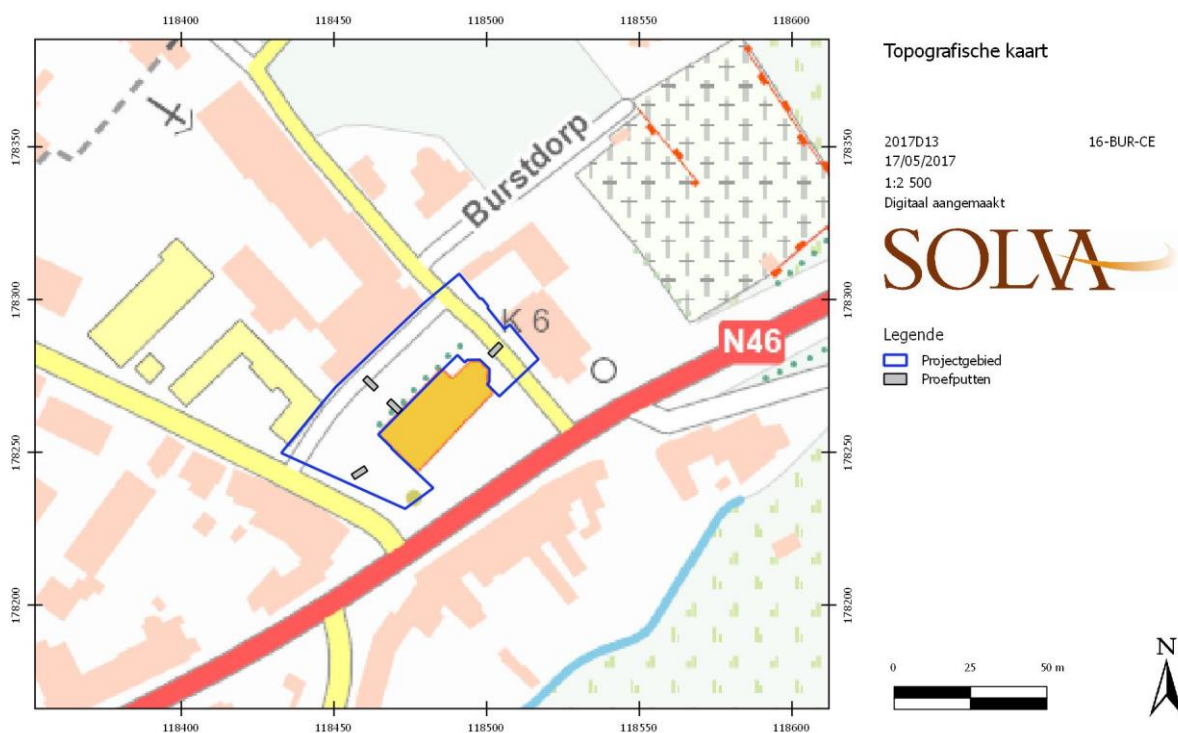
Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: middeleeuwen, postmiddeleeuwen, inhumaties, funderingen, proefsleuvenonderzoek.

Aard van het onderzoek: prospectie met ingreep in de bodem.

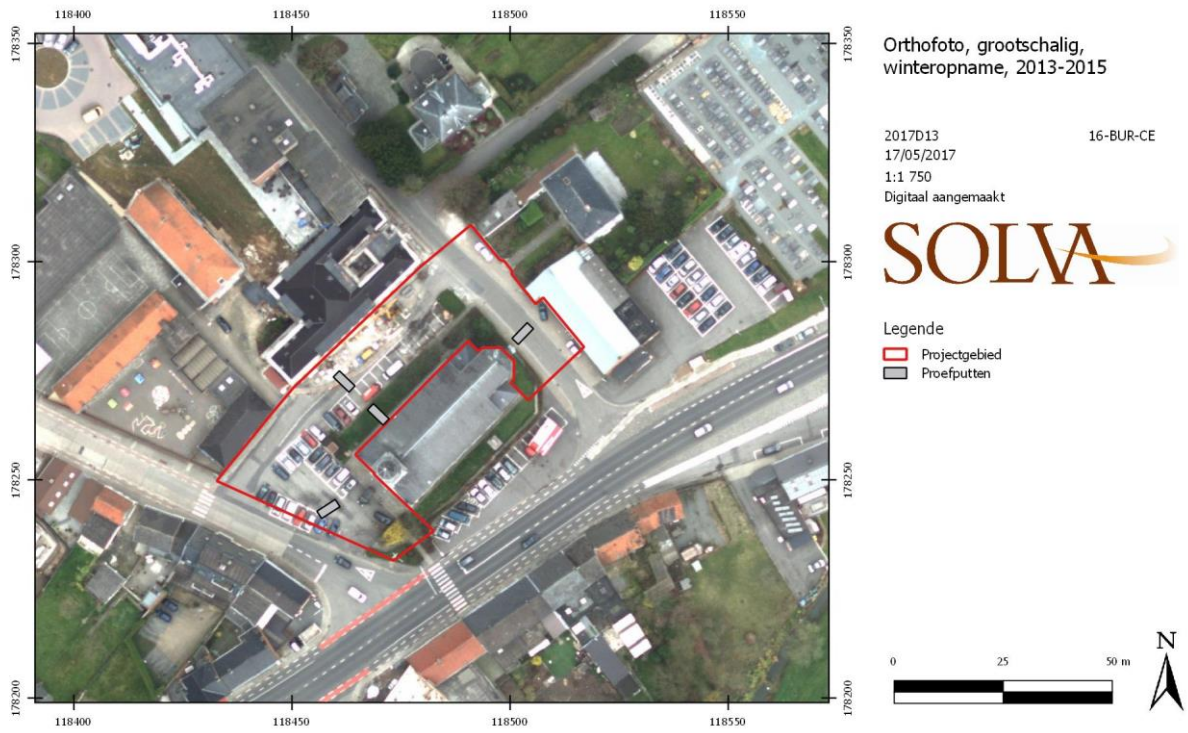
Overzichtsplan verstoorde zones: Het projectgebied valt buiten de afbakening van de GGA-kaart. De bestaande infrastructuur heeft vrij weinig sporen in de ondergrond nagelaten. De bestaande wegenis zorgt voor een verstoring van min. 0,2m en max. 0,6m. De huidige riolering verstoort tot een diepte van ca. 1.6m. De bestaande nutsleidingen bevinden zich vooral onder het voetpad en de zijkant van de rijweg. Bij de rechtekking van de Oudenaardsesteenweg (midden jaren '60 van 20ste eeuw) zijn de gronden aan de zuidelijke zijde van de Sint-Martinuskerk over grote diepte (minimaal 2m) afgegraven.

Figuur 1. Uittreksel van het kadastraal plan met situering van het onderzoeksgebied, weerhouden voor het proefputtenonderzoek (rood) (Bron: Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen, Grootchalig Referentie Bestand Vlaanderen, eigen bewerking).

Figuur 2. Uittreksel uit de topografische kaart met situering van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Nationaal Geografisch Instituut, geraadpleegd via WMS, eigen bewerking).

Figuur 3. Orthofoto (bron: agentschap voor geografische informatie Vlaanderen, geraadpleegd voor wms) met de situering van het onderzoeksgebied (rood).

1.1.2. De onderzoeksopdracht

1.1.2.1. Vraagstelling

Het proefsleuvenonderzoek ten behoeve van de vergunningsaanvraag, in opvolging van de bepalingen in het programma van maatregelen van de archeologienota (**2016L27**), heeft tot doel om op basis van invasieve technieken informatie te verzamelen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site op het terrein, de karakteristieken en bewaringstoestand ervan, de relatie met het landschap, de waarde ervan en de wijze waarop met het terrein moet omgegaan worden bij de geplande bodemingrepen. De **algemene onderzoeksvragen**:

- Nagaan of er archeologische sporen bewaard zijn in het projectgebied.
- Hoe goed zijn de archeologische sporen bewaard?
- Van welke aard zijn deze sporen?
- Naar welke activiteiten verwijzen de aangetroffen sporen?
- Zijn er archeologische sporen uit de verschillende deelperioden van de middeleeuwen (vroeg, volle en late) en eventueel uit de Romeinse periode bewaard?
- Kunnen deze sporen informatie opleveren over de ontwikkeling van het middeleeuwse dorp Burst?

De **specifieke onderzoeksvragen** situeren zich allemaal rond de parochiekerk. In de zone rondom de huidige Sint-Martinuskerk zijn sporen van begraving en van de oudere kerk te verwachten.

- Is er menselijke begraving aanwezig?
- Hoever strekt deze begraving zich uit en vanaf welke diepte. Wat is de bewaring ervan?
- Kan de aangetroffen begraving informatie verschaffen omtrent de stichting en evolutie van de bidplaats?
- Is een populatieonderzoek aangewezen?
- Zijn er nederzettingssporen uit de vroeg/volle/late middeleeuwen aanwezig?
- Zijn er oudere sporen aanwezig?
- Zijn er sporen van de oudere kerk aanwezig? Zo ja, uit welke periode stammen deze?

1.1.2.2. De randvoorwaarden

Niet van toepassing

1.1.3. Werkwijze en strategie van het vooronderzoek

1.1.3.1. Motivering van de onderzoeksstrategie, -methoden en -technieken

- Strategie

In deze nota wordt het **vooronderzoek met ingreep in de bodem**, door middel van **proefputten**, dat uitgevoerd is voor de geplande werken toegelicht. Dit onderzoek had tot doel de eventuele aanwezigheid van archeologische sporen in kaart te brengen en te waarderen. Zowel tijdens het terreinonderzoek, als bij de rapportage is de aandacht gevestigd op het beantwoorden van de vooropgestelde onderzoeksvragen. Dit proefputtenonderzoek moet uiteindelijk leiden tot een gemotiveerd advies of, en zo ja welke, maatregelen van verder onderzoek voor het projectgebied noodzakelijk of niet relevant zijn.

Binnen de zone, afgebakend voor een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem, is geopteerd om **vier proefputten van 5 op 2 meter** aan te leggen **rondom de huidige kerk** (figuur 4). De proefputten zijn ingeplant op specifieke locaties indachtig de **specifieke vraagstellingen en onderzoeksdoelen**.⁷

Proefsleuf 1 (= Zone IV)

De eerste proefsleuf situeert zich in het grasperk ten noordwesten van de huidige kerk. De sleuf is op deze locatie ingepland om na te gaan of hier nog sporen zijn bewaard, enerzijds van begravingen en anderzijds van de funderingen van de oudere kerk (zoals afgebeeld op de kaart van Ferraris en de Atlas der Buurtwegen) (figuur 5) en zo ja, op welke diepte deze zich bevinden.

Proefsleuf 2 (= Zone I)

De tweede proefsleuf bevindt zich ten noordwesten van de huidige kerk, in het verlengde van de eerste proefsleuf. De sleuf is op deze plaats ingepland om, enerzijds de afbakening van het midden-negentiende-eeuwse kerkhofareaal, zoals weergegeven op de kaart van Popp, te lokaliseren en anderzijds om na te gaan of sporen van begraving aan weerszijden van deze muur aanwezig zijn. Rekening houdend met de ruimere afbakening van het oudere kerkhofareaal, zoals afgebeeld op de kaart van Ferraris en de Atlas de Buurtwegen, ligt proefput 2 immers zowel in het oudere als in het recentere kerkhof (figuur 5). De geplande rioleringswerken met een verstoring van 1,6m diep laten in deze proefput een stratigrafische opgraving toe om zo een inschatting van de densiteit van begraving te kunnen maken.

Proefsleuf 3 (= Zone II)

De derde proefsleuf ligt ten noordoosten van de huidige kerk en is op deze locatie ingepland met het oog op het traceren van, enerzijds de noordoostelijke grens van het voormalige kerkhofareaal met bijhorende begravingen, zoals afgebeeld op de Atlas de Buurtwegen, en anderzijds eventuele aanpalende gebouwen, zoals afgebeeld op de kaart van Ferraris (figuur 5).

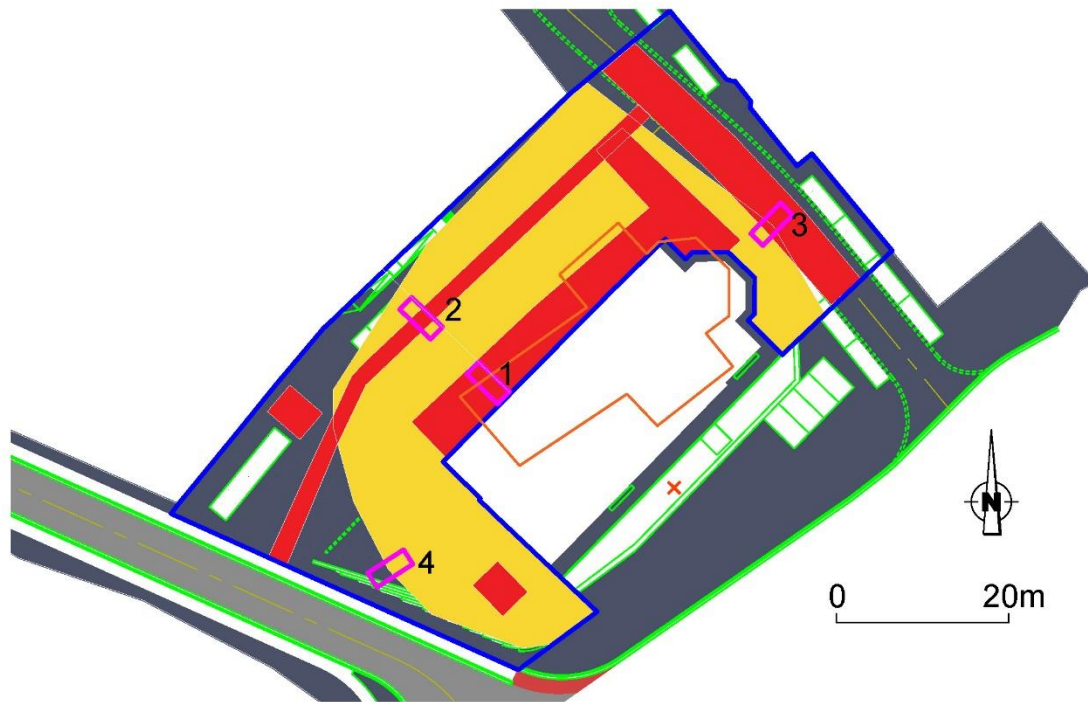
Proefsleuf 4 (= Zone III)

De vierde proefsleuf bevindt zich ten westen van de huidige kerk en is op deze locatie ingepland met het oog op het registreren van de zuidwestelijke grens van het voormalige kerkhof, en eventuele

---

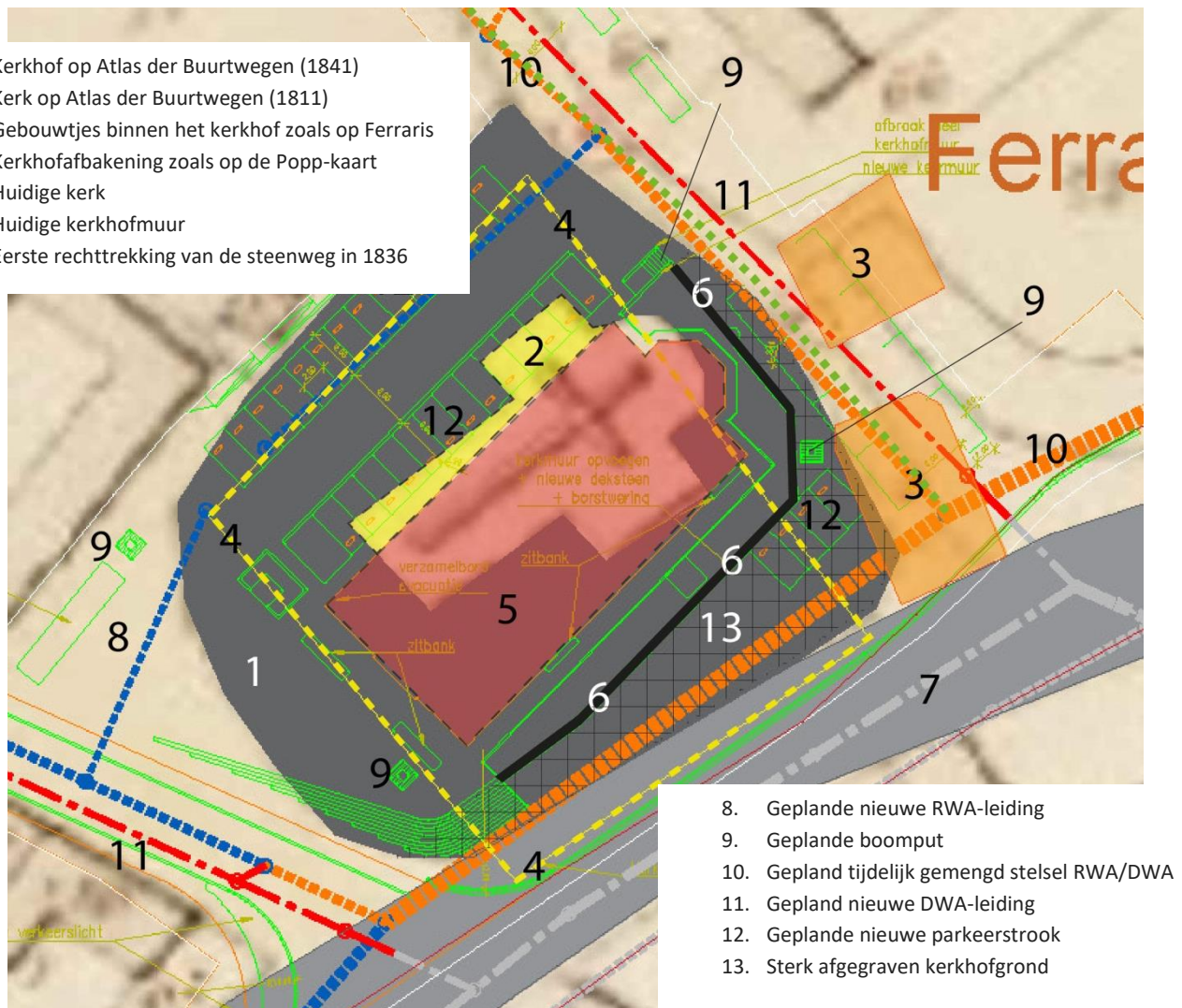
⁷ Verbrugge A., et al., 2017, Archeologienota Burst, Heraanleg Centrum, 2016L27, Programma van maatregelen, 18-19.

bijhorende begravingen, zoals afgebeeld op de kaart van Ferraris en de Atlas de Buurtwegen (figuur 5).

Figuur 4. Paars: inplanting van de proefsleuven. Blauw: onderzoekszone voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem (programma van maatregelen 2016L27). Geel: zone van voormalig kerkhof. Rood: zone van de werken met grote impact op de ondergrond. Oranje: oude kerk.

1. Kerkhof op Atlas der Buurtwegen (1841)
2. Kerk op Atlas der Buurtwegen (1811)
3. Gebouwtjes binnen het kerkhof zoals op Ferraris
4. Kerkhofafbakening zoals op de Popp-kaart
5. Huidige kerk
6. Huidige kerkhofmuur
7. Eerste rechte trekking van de steenweg in 1836

8. Geplande nieuwe RWA-leiding
9. Geplande boomput
10. Gepland tijdelijk gemengd stelsel RWA/DWA
11. Gepland nieuwe DWA-leiding
12. Geplande nieuwe parkeerstrook
13. Sterk afgegraven kerkhofgrond

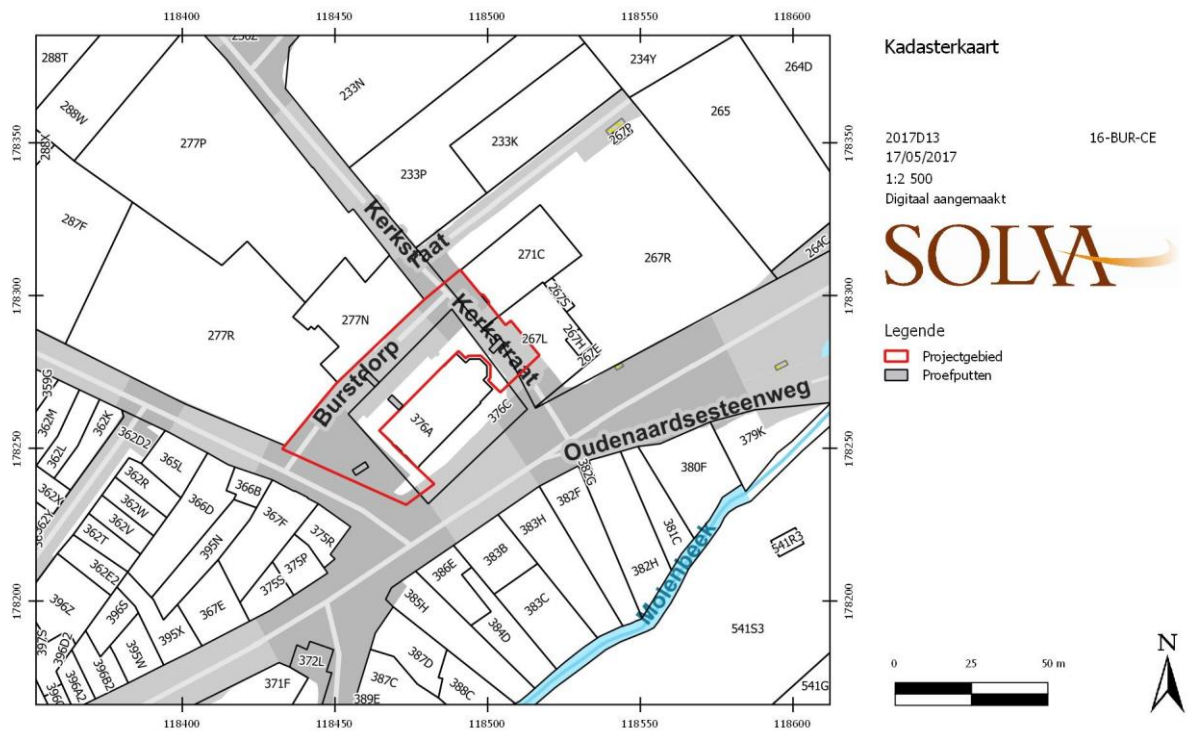
Figuur 5. Synthesekaart van de kerkzone⁸.

- Methoden en technieken

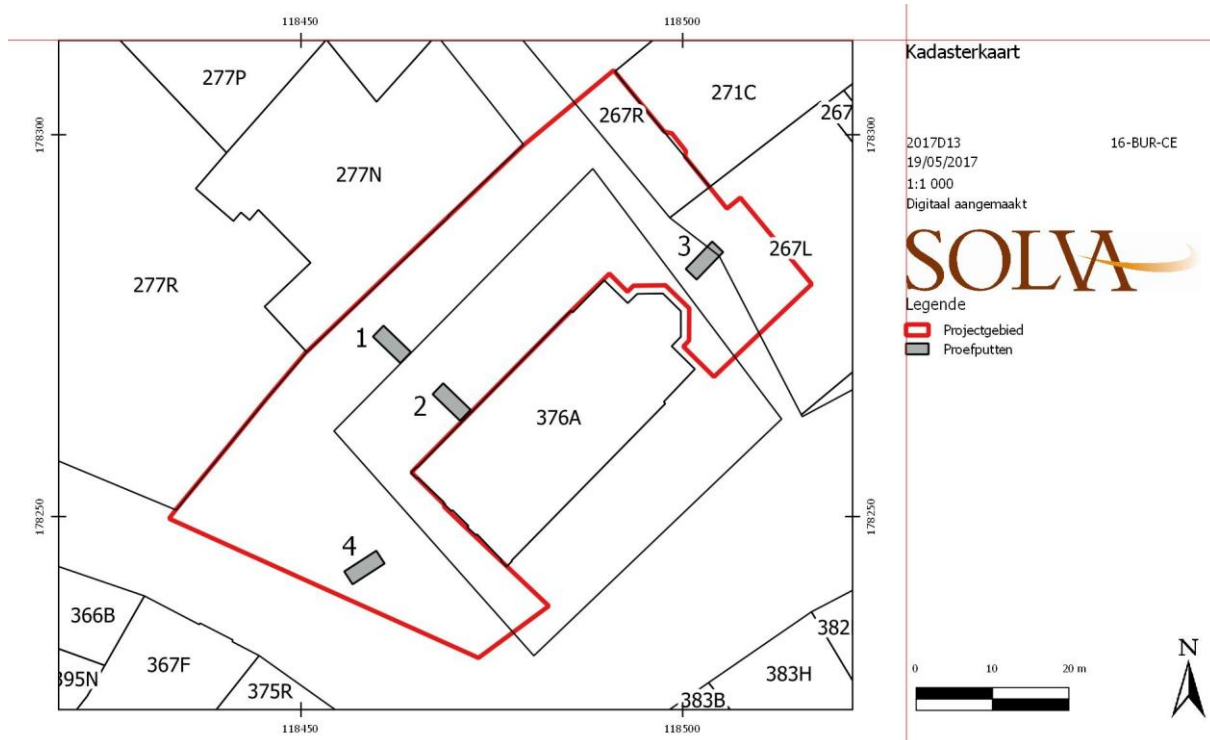
Het potentieel van de locatie en de impact van de werken vormden de aanleiding voor een vooronderzoek met ingreep in de bodem. Gezien de aanwezigheid van begravingen en funderingen van muren te verwachten zijn, is dit uitgevoerd door middel van proefputten. De proefputten hebben tevens tot doel de stratigrafische opbouw van de site te kennen. Proefputten worden, overeenkomstig met paragraaf 8.6.3. uit de Code van de Goede Praktijk 2.0, aangelegd met een opgravingsvlak per archeologisch relevant niveau om een zicht te krijgen op de verticale stratigrafische opbouw van de te onderzoeken zone. Voor proefputten wordt in principe de volledige stratigrafische sequentie onderzocht. Echter, indien de natuurlijke bodem niet wordt bereikt, volstaan boringen om de stratigrafie verder in kaart te brengen.

⁸ Verbrugge A. et al., 2016, 48: figuur 40.

1.1.3.2. Inplantingsplan van de proefputten, geprojecteerd op het kadasterplan

Figuur 6. Kadasterkaart met perceelnummers, perceelsgrenzen en afbakening van de proefputten (bron: Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen, Grootchalig Referentie Bestand Vlaanderen).

Figuur 7. Detail kadasterkaart met perceelnummers, perceelsgrenzen en afbakening van de proefputten (bron: Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen, Grootchalig Referentie Bestand Vlaanderen).

1.1.3.3. Opeengelegde oppervlakte van de proefputten en procentuele verhouding ten opzichte van het onderzochte gebied

Binnen de zone, afgebakend voor een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem (2257,9m²), is geopteerd om vier proefputten van 5m x 2m aan te leggen rondom de huidige kerk. Aan de hand van deze proefputten is 42,7m² opeengelegd en stratigrafisch opgegraven. Proefputten 2, 3 en 4 bleven binnen de vooropgestelde 10m². Gelegen in de huidige weg of parking is hun omtrek op voorhand digitaal uitgezet en vervolgens uitgeslepen in het asfalt. Proefput 1 viel iets groter uit doordat deze, gelegen in het grasperk ten noordwesten van de kerk, niet op voorhand werd afgebakend. De oppervlakte vertegenwoordigt 1,89% van het totale projectgebied (2257,9m²) zoals afgebakend na het bureauonderzoek (tabel 1). Door hun inplanting, gebaseerd op de onderzoeksvragen, geven de proefputten een betrouwbaar beeld van de verschillende archeologische eenheden binnen het projectgebied.

Tabel 1: opeengelegde oppervlakte en procentuele verhouding t.o.v. het onderzochte gebied.

	geplande oppervlakte (m ²)	opeengelegde oppervlakte (m ²)	procentuele verhouding t.o.v. projectgebied (2257,9m ²)
Proefput 1	10	13,3	0,59
Proefput 2	10	9,9	0,44
Proefput 3	10	9,9	0,44
Proefput 4	10	9,6	0,42
Totaal	40	42,7	1,89

1.1.3.4. Motivatie selectie vondsten

Tijdens het terreinwerk is geen selectie gebeurd bij het recupereren van de vondsten. Om een zo compleet mogelijk beeld van de site en de archeologische restanten te bekomen, is alles verzameld. De vondsten zijn voorzien van een inventarisnummer (= uniek volgnummer) en opgenomen in de SOLVA-Archeologiedatabank.

1.1.3.5. Motivatie selectie staalname

Tijdens het terreinonderzoek zijn verscheidene stalen van houtskool genomen met het oog op C14-dateringen, te meer daar aardewerk als gidsfossiel ter datering van de archeologische sporen weinig voorhanden was. Het betreft voornamelijk de vulling van de aangetroffen grafkuilen in proefsleuf 2, alsook een staal van houtskool in de mortel van de fundering van de voorgaande kerk in proefsleuf 1.

Van één begraafing (I-S03-1) in een antropomorfe grafkuil is een staal van de buikholte en een referentiestaal genomen i.f.v. parasitologisch onderzoek (proefput 2).

De dempingslagen van een vijver in proefsleuf 3 waren rijk aan takjes, twijgen en schelpen. Met het oog op macrobotanisch onderzoek is telkens één 10 liter emmer nat staal genomen uit twee

verschillende lagen.

1.1.3.6. Organisatie vooronderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd door de archeologen, Cateline Clement (tevens ook veldwerkleider), Melissa D’Haenens en Maxime Poulain. Deze zijn tijdens het terreinwerk occasioneel bijgestaan door technisch assistent Antonio Diaz-Aroyo. Inhoudelijke afwegingen en keuzes inzake de methodologie en interpretatie op het terrein geschieden in samenspraak met Bart Cherretté, Arne Verbrugge (erkend archeoloog) en Ruben Pede (SOLVA).

De graafwerken zijn uitgevoerd door het personeel van de technische dienst van de gemeente Erpe-Mere.

1.1.3.7. Gebruikte materiaal en technische specificaties

De uitbraak van het asfalt en het afgraven van het grasperk gebeurde met een graafmachine van 14 ton met een platte bak van 1,8m breed; het verder verdiepen gebeurde met een lichtere graafmachine van 2 ton met kleinere platte bak van 0,8m breed. In proefputten 1 en 2 is aanvullend verdiept met de hand.

De foto’s zijn genomen met een Pentax K-50. De vondsten zijn per laag gerecupereerd en in vondstzakjes gestoken. Deze zijn vervolgens onmiddellijk voorzien van een uniek volgnummer (= inventarisnummer). Het digitaal inmeten van de sporen en het bepalen van de hoogte van het terrein en de afgegraven niveaus (in TAW) zijn gedaan met een *total station* (Trimble R6 GNSS). De registratie van de archeologische sporen gebeurde met een tablet (iPAD 3) met een *filemaker 15 go app*.

De sporen zijn na het afgraven onmiddellijk manueel opgeschaafd, gefotografeerd met een fotobordje (met projectcode 16-BUR-CE/2017D13), beschreven in de SOLVA-Archeologiedatabank en topografisch ingemeten met een *total station*. Alle vondsten kregen een uniek identificatienummer (= inventarisnummer). Voor elke proefput is minstens één lang profiel gefotografeerd, getekend en per laag beschreven. Van alle proefputten en profielen is de precieze locatie topografisch ingemeten. De putten zijn kort na het aanleggen terug gedicht om op die manier een goede bewaring te garanderen. In de eerste proefsleuf is op de bodem geotextiel aangebracht ter bescherming van de begravingen en natuurstenen fundering bij het dichten van de sleuf (cf. infra).

Bij de verwerking van de opgravingsgegevens zijn alle spoorbeschrijvingen, plannen, tekeningen, foto’s, vondstbeschrijvingen en –behandelingen ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank.⁹

1.1.3.8. Aanduiding behoud in situ

Niet van toepassing.

---

⁹ De SOLVA-Archeologiedatabank omvat alle informatie die op terrein ingezameld wordt (spoorfiches, plannen, foto’s, ...) alsook de vondsten. Op basis van deze basisinformatie worden tevens spoorcombinaties en structuren gecreëerd, alsook diverse bijlagen (rapporten, rapport natuurwetenschappelijk onderzoek...). De databank beheert zodoende alle opgravingsdata ingezameld op projecten die door SOLVA worden uitgevoerd. Ze is te allen tijde te consulteren op de bureaus van SOLVA.

1.1.3.9. Aspecten waarvoor advies van specialisten werd ingewonnen

Niet van toepassing.

1.1.3.10. Aspecten waarvoor algemene wetenschappelijke advisering gevraagd werd

Niet van toepassing.

1.2. Assessmentrapport

1.2.1. Assessment van sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren

1.2.1.1. Beschrijving van de aardkundige opbouw van het onderzochte gebied

Een gedetailleerde landschappelijke beschrijving is te vinden in de eerder bekrachtigde archeologienota.¹⁰ We beperken ons hier tot de gegevens uit de proefputten.

Voor de vier proefputten rond de kerk van Burst zijn drie ervan uitgeslepen in het huidige wegdek.¹¹ In proefputten 2, 3 en 4 blijkt het asfalt en onderliggende gravé maximaal 20 à 25cm dik te zijn. Enkel in proefput 3 ligt onder het asfalt een pakket zavel en steenslag, tezamen 55 à 60cm diep.

Aan de noordelijke zijde van proefput 2 is het restant van een voorgaande pleinbedekking, in de vorm van kasseien en opmaaklaag van gele zavel, bewaard. Aan de westelijke zijde zien we twee fases van recente ophoging (**sporencombinatie I-24 en 1-26**). Deze dekken de individuele begravingen af.

Proefput 1 is uitgegraven in een strook gras met bomen. Hier vormde zich een ondiepe laag teelaarde van max. 25cm (**sporencombinatie IV-24**). Op een diepte van ca. 50cm onder het huidig loopvlak is het mogelijk de individuele grafkuilen te onderscheiden en zijn menselijke resten blootgelegd.

In proefput 4 is een homogene laag (**sporencombinatie III-1**) van max. 50 cm opgetekend. Deze steriele, niet antropogene laag vertoont veel gelijkenissen met colluvium. Gezien de hellingsgraad van het terrein, naar de vallei van de Molenbeek toe, is de vorming van een afspoelingspakket niet onwaarschijnlijk (figuur 8).¹²

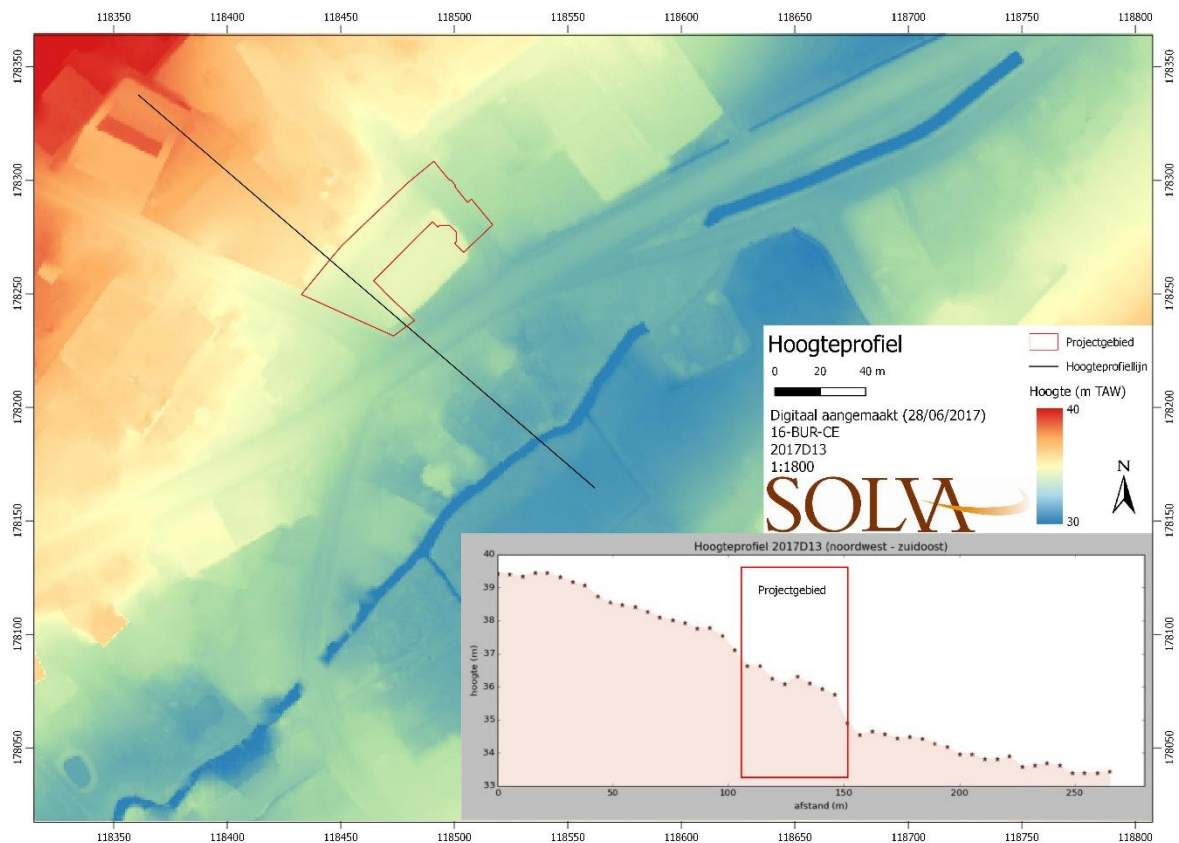
De beschrijving van de aardkundige opbouw van het onderzochte gebied is gebaseerd op de profielen van de vier proefputten. We bespreken deze profielen verder in detail per proefput (cf. infra, beschrijving van het sporenbestand). We bereikten in alle proefputten de moederbodem, in proefput 3 d.m.v. een boring. De moederbodem blijkt, zoals verwacht, leem met een zandige fractie te zijn.

---

¹⁰ Verbrugge A., et al., 2016, 29-36.

¹¹ Verbrugge A., et al., 2016, 35, 36.

¹² Verbrugge A., et al., 2016, 32.

Figuur 8. Hoogteprofiel met een detail van het projectgebied.

1.2.1.2. Beschrijving van het sporenbestand

Leeswijzer: De resultaten worden hieronder per proefput besproken. Achtereenvolgens worden telkens besproken (1) de sporen, spoorcombinaties en structuren (2) bodemopbouw (3) vondsten (4) datering en (5) samenvatting per proefput. Voor een gedetailleerde beschrijving van de sporen, sporencombinaties en structuren, zie bijlage 1 bij de nota. Per proefput wordt voor een goed begrip tevens op een representatief profiel het eerste archeologisch niveau (Grondplan A) weergegeven in verhouding tot de diepte van de geplande werken.

1.2.1.2.1. Proefput 1

Sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren

Proefput 1 grenst aan de **noordoostelijke muur van de huidige kerk** in Burstdorp en bevindt zich grotendeels in een strook gras tussen de kerk en de parking. Langs de kerk is het voetpad en de fundering ervan uitgebroken om de put te kunnen graven tot tegen de muur van de kerk.

Bij het afgraven, kwam direct onder het voetpad, de fundering in baksteen van de huidige kerk, alsook een **natuurstenen fundering** en een recente bakstenen riool aan het licht. De fundering in natuursteen bestaat uit een agglomeraat van kleine, grote en zeer grote brokken zandsteen en kalkzandsteen vervat in een losse, zeer zandige kalkmortel. **De fundering vat aan op ca. 30cm onder huidig maaiveld** (36,3m TAW, t.o.v. 36,63m op het voetpad en het grasperk) (foto 2).

Naast de bakstenen goot ligt een oranje pvc-buis, vervat in grijs zand, die instaat voor de afvoer van regenwater van de kerk. Vanaf deze recente verstoring is het **eerste archeologisch grondvlak** dieper afgegraven (tussen 36,03m in het westen en 36,18m TAW in het oosten, ofwel van -60 tot -45 cm onder maaiveld), tot op het niveau dat **individuele grafkuilen** zich aflijnden en **menselijk bot in anatomisch verband** zichtbaar werd (IV-S01-1 met schedel op 36,18m TAW of -45 onder maaiveld) (foto 3).

In dit eerste vlak (grondplan A) zijn de sporen geregistreerd (foto 1, figuur 9) en is vervolgens het menselijk botmateriaal dat zichtbaar was in het vlak gecontroleerd: betreft het los menselijk bot, of bot in anatomisch verband? Aansluitend is de bakstenen riool uitgebroken om te controleren of de natuurstenen fundering hieronder bewaard was. Dit nieuwe vlak toonde de noordwestelijke rand van de fundering en is geregistreerd op een tweede vlak (grondplan B) (foto 2, figuur 10). De overige sporen in dit grondplan B sloten aan op de reeds geregistreerde grafkuilen op grondplan A.

foto 1. Zicht op het eerste archeologische niveau in proefput 1.

De aanwezige **sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren** in proefput 1 komen overeen met de verwachtingen o.b.v. de archeologienota:

De **natuurstenen fundering (structuur IV-2)** is zonder twijfel toe te schrijven aan de **kruisvormige kerk** die de huidige kerk voorafgaat. Zoals blijkt uit de kaart van Ferraris en de Atlas der Buurtwegen (figuur 13 en 14) is de oriëntatie van deze oudere kerk eerder ONO-WZW, in tegenstelling tot de noordoost-zuidwestelijk oriëntatie van de huidige kerk. De fundering is doorsneden door de bakstenen fundering van de huidige kerk (**structuur IV-1**), alsook deels verstoord door een bakstenen riool (**structuur IV-4**).

De **overige sporen** in het vlak betreffen voornamelijk **grafkuilen** met een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie (**sporen IV-8 tem 17 en 20 tem 24**). Enkele sporen interpreteren we als 'ongedefinieerde lagen': het zijn geen duidelijke aparte grafkuilen, noch is het duidelijk kerkhofgrond (**sporen IV-7,18 en**

19). De natuurstenen fundering ligt direct onder het huidige voetpad, de overige sporen zijn afgedekt door een ondiepe laag gehomogeniseerde aarde ('ploeglaag': **sporencombinatie IV-24**).

In grondplan A is het skelet dat bloot kwam te liggen, opgeschoond, geregistreerd en gerecupereerd (skelet, **spoor IV-S01-1**). Dit skelet heeft een ZW (hoofd) – NO (voeten) oriëntatie en is duidelijk vergraven door de bovenvermelde NW-ZO georiënteerde grafkuilen. We konden geen duidelijk grafkuilen optekenen. De controle van menselijk botmateriaal, op de grens tussen sporen IV-17 en 12, bracht de schedel van een tweede skelet (skelet, **spoor IV-S02-1**, in grafkuil, **spoor IV-20**), ter hoogte van de zuidwestelijke sleufwand, aan het licht.

foto 2. Natuurstenen fundering van de oudere kerk op grondplan A.

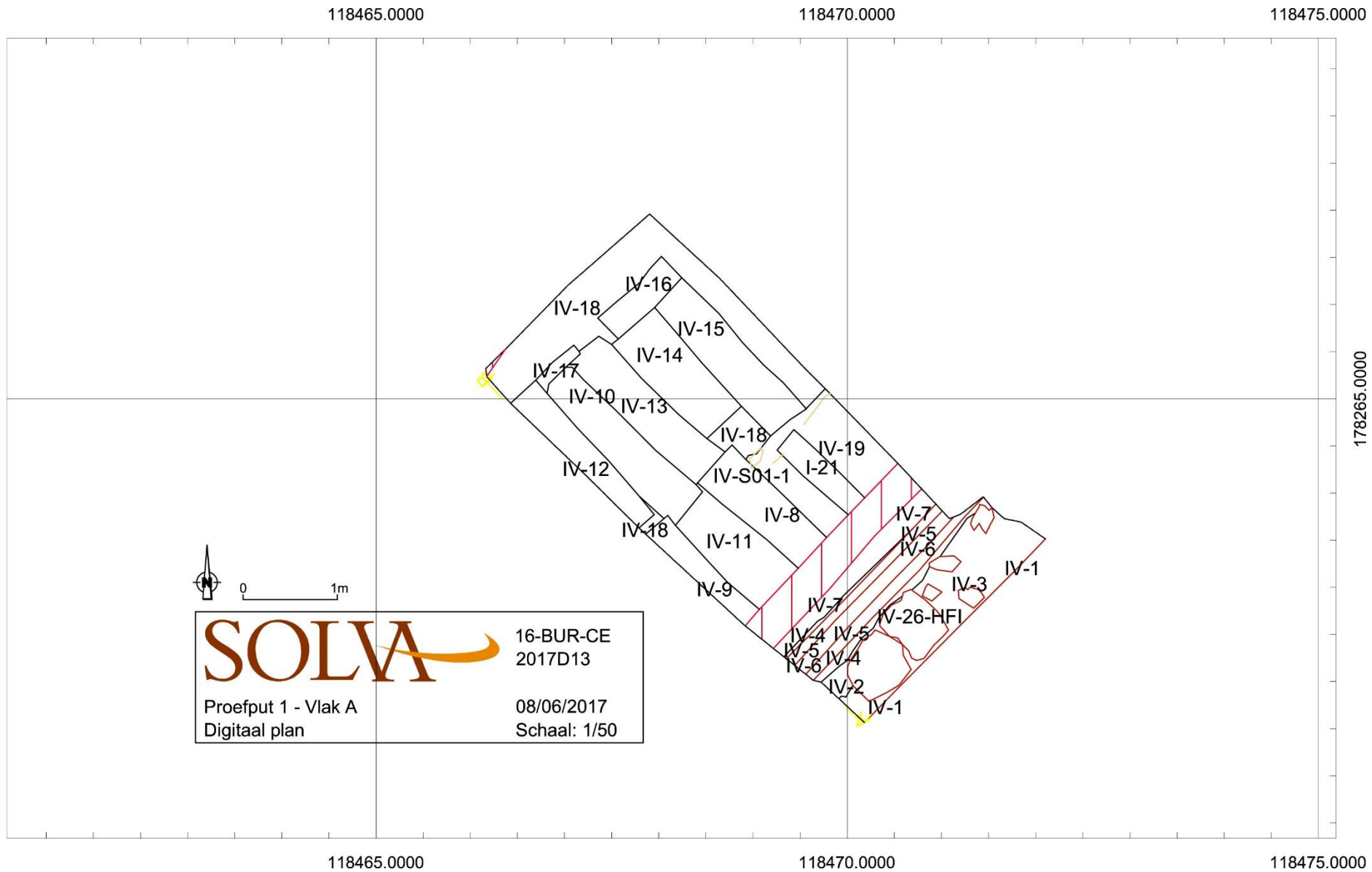
foto 3. Natuurstenen fundering van de oudere kerk op grondplanB.

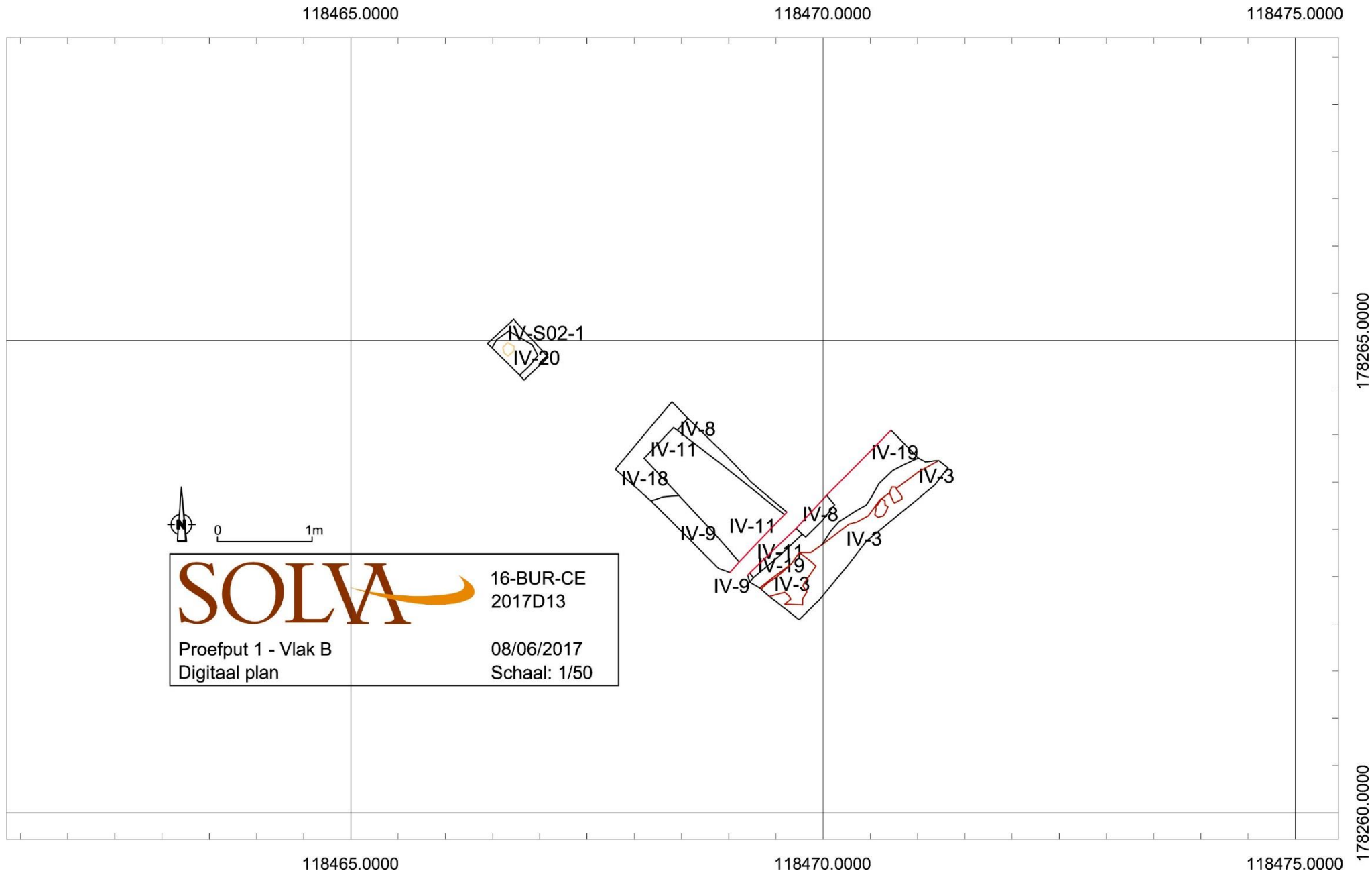
foto 4. Menselijke begraafing in proefput 1.

Bodemopbouw

In proefput 1 is één profiel geregistreerd: het zuidwestelijke **profiel AB**, genaamd '**profiel 1**' (foto 5, figuur 11 en 12). Dit profiel toont aan dat, sinds de heraanleg van het dorpsplein en de inrichting van een grasperk langs de kerk, de 'ploeglaag' zich slechts zeer ondiep heeft gevormd (ca. 20cm). Onder de 'ploeglaag' zien we heterogene pakketten donkerbruin-grijze grond vermengd met moederbodem. Deze lagen wijzen we toe aan opgevulde grafkuilen. Ter registratie van het skelet IV-S02-1 is lokaal langs het profiel verdiept. Hieruit blijkt dat de grafkuil, spoor IV-20, slechts tot 80 à 90 cm onder het maaiveld is gegraven (35,73m – 35,83m TAW). Tegelijkertijd tekenen zich, aan weerszijden van de grafkuil, twee andere grafkuilen af (sporen IV-22 en 23); grafkuil IV-23 is ondiep uitgegraven (35,93m TAW), terwijl we voor grafkuil IV-22 slechts de aanzet optekenden (op 35,73m TAW). De natuurstenen fundering is geregistreerd in vlak, maar is niet doorbroken in functie van een doorsnede. Ter hoogte van het profiel AB is ze 1,1m breed bewaard.

Figuur 9. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan A.

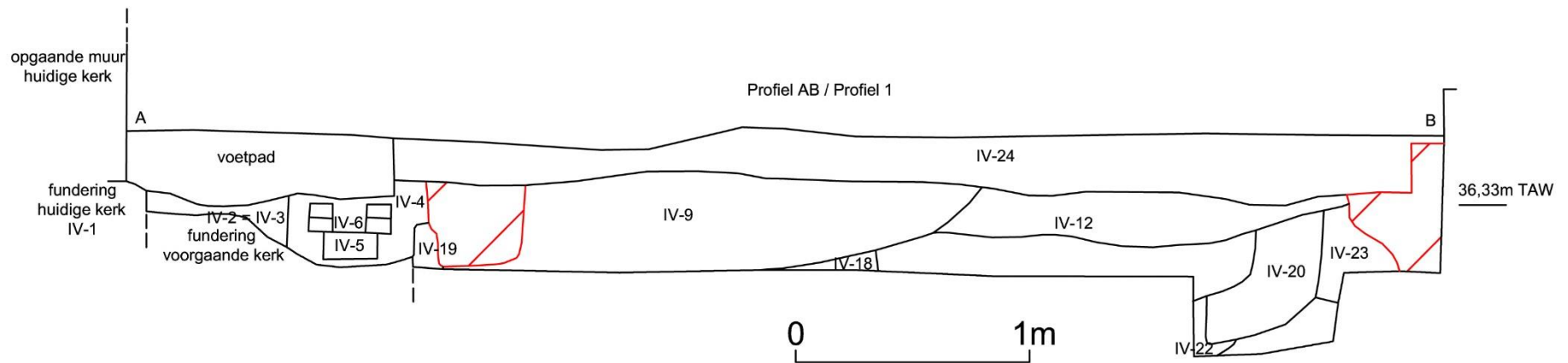
Figuur 10. Niet gefaseerd sporenplan – Grondplan B.

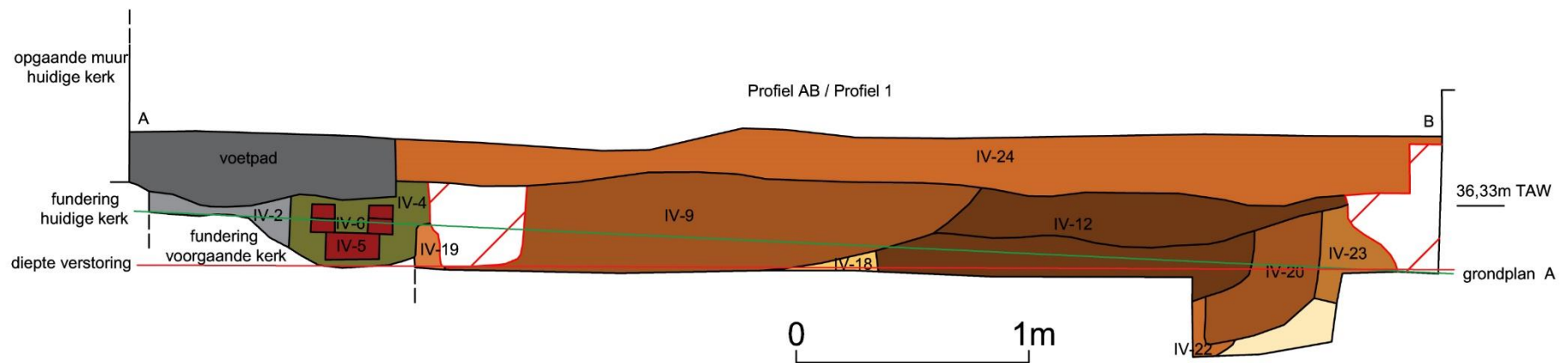
foto 5. Profiel 1: Doorsnede van de bodemopbouw in proefput 1.

Vondsten

Het vondstmateriaal is beperkt. Tijdens het afgraven zijn enkele scherven gerecupereerd, zo ook tijdens het opschonen van het grondplan A en het profiel AB. De **'ploeglaag', sporencombinatie IV-24**, leverde een scherf faïence fine en een scherf van een zelf- of inktpotje in lokaal rood gedraaid aardewerk op, te dateren in de postmiddeleeuwen, vanaf 1750. Deze geldt ook voor **grafkuilen IV-9 en IV-10**, alsook voor de **'ongedefinieerde laag' IV-18**, en dit op basis van respectievelijk een scherf faïence fine, twee scherven faïence fine en nogmaals twee scherven faïence fine. De vulling van de **grafkuilen IV-8 en IV-12** dateert eveneens in de postmiddeleeuwen, vanaf 1500, en dit op basis van respectievelijke een scherf steengoed met zoutengobe en een scherf rood lokaal gedraaid- en ander witbakkend aardewerk. Alle aardewerkvondsten betreffen wand- of bodemfragmenten, er zijn geen randscherven voorhanden.

Figuur 11. Gedigitaliseerd profiel met aanduiding van de sporen.

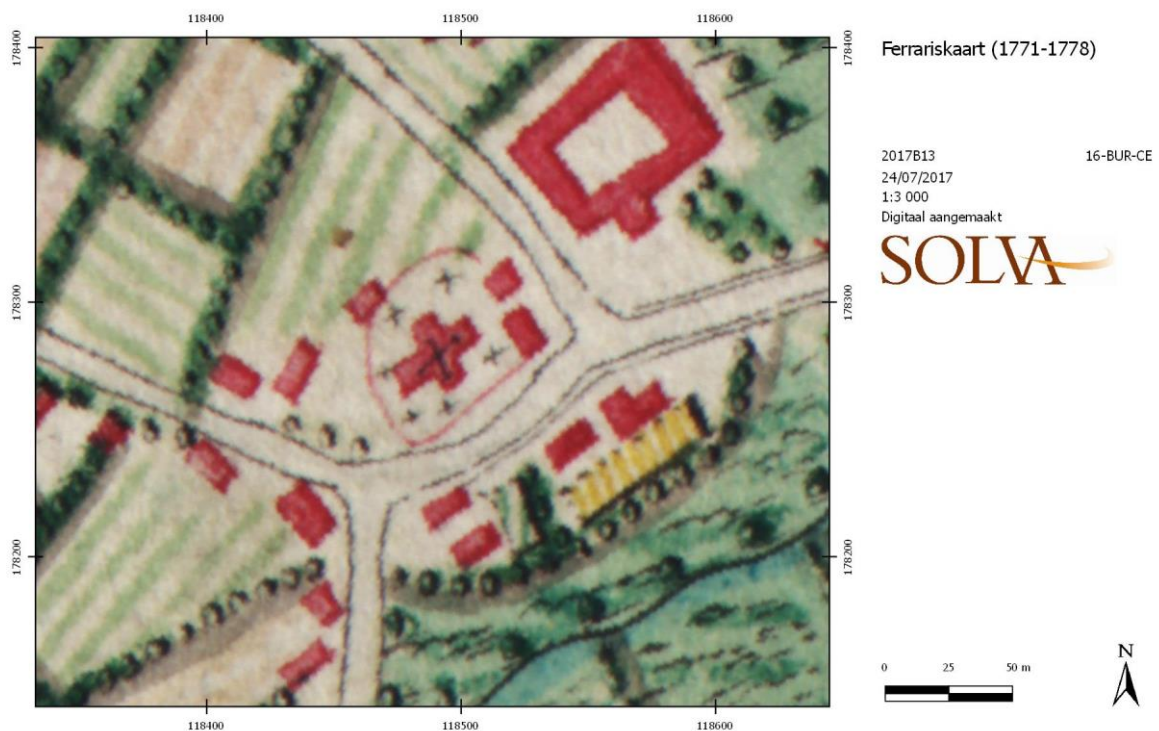

Figuur 12. Gedigitaliseerd profiel 1 met aanduiding van de sporencombinaties, de diepte van het grondplan A (groen) en de geplande verstoring (rood).

Datering

Een **postmiddeleeuwse datering van de NW-ZO geïoriënteerde grafkuilen** sluit aan bij de verwachtingen. Op de kaart van Ferraris (figuur 13) en de Atlas der Buurtwegen (figuur 14) staat het oudere, grotere kerkhofareaal weergegeven, terwijl kort nadien de Poppkaart (figuur 15) een gewijzigde situatie toont met het recentere, kleinere kerkhofareaal én de huidige kerk.¹³ Op basis van deze historische kaarten kunnen we stellen dat de inkringing van het kerkhof plaatsvond omstreeks het midden van de 19de eeuw.

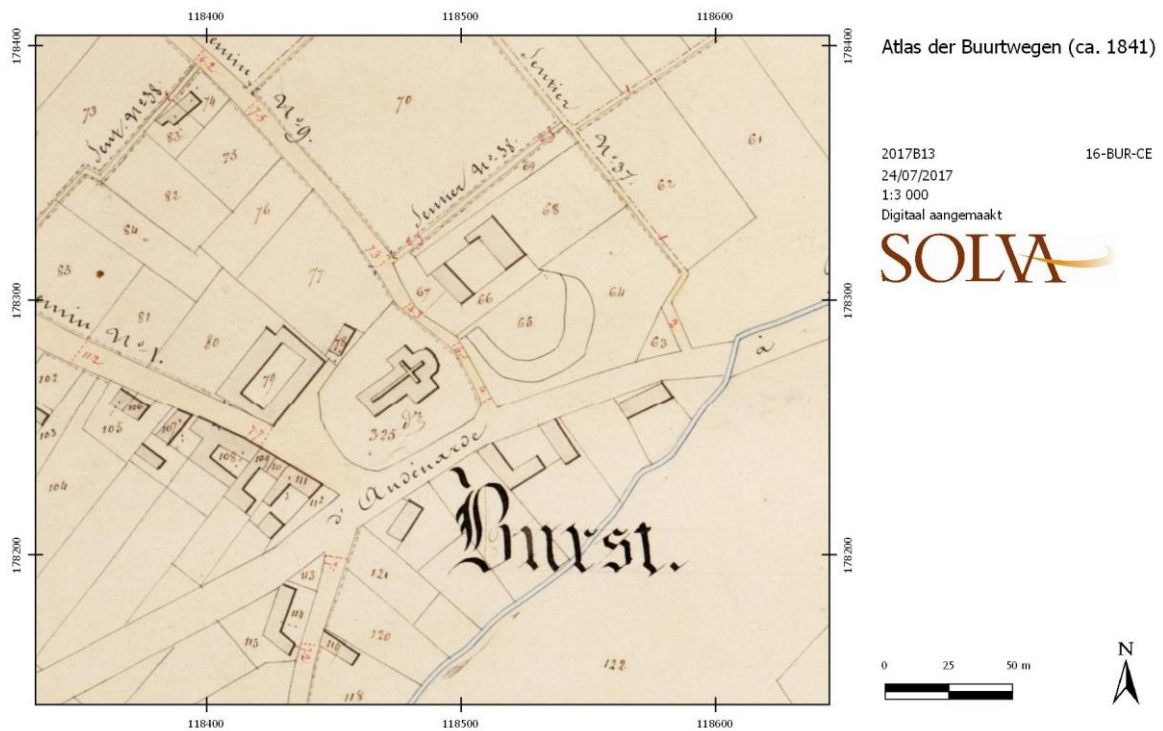
Het feit dat NW-ZO georiënteerde grafkuilen, die we associëren met het recentere kerkhof, een **ZW-NO georiënteerde begraving (spoor IV-S01-1)**, die we associëren met het **oudere kerkhof**, oversnijden, bevestigt de aanwezigheid van de **twee gebruiksfases van het kerkhof**. Zo is het goed mogelijk dat de begravingen die we associëren met het oudere kerkhof, teruggaan tot de middeleeuwen (cf. infra: antropomorfe grafkuilen in proefput 2). De **meerderheid** van de begravingen in deze proefput zal echter behoren tot de recentere **postmiddeleeuwse fase** van het kerkhof, zoals blijkt uit de densiteit van de NW-ZO georiënteerde grafkuilen. Dit recentere kerkhof is tenslotte in 1909 opgegeven.¹⁴ Wanneer de meest recente inrichting van de openbare ruimte rond de kerk, met de afbraak van de recentere kerkhofmuur en de aanleg van een grasperk, geschiedde, is niet geweten.

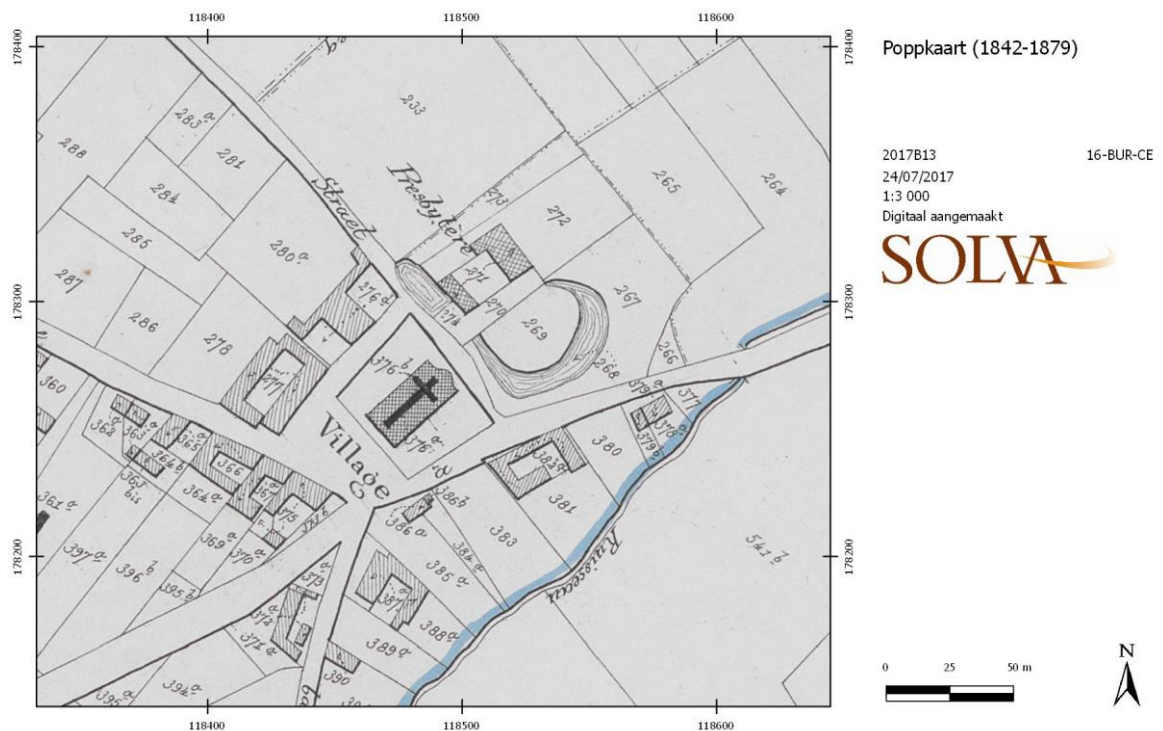
Figuur 13. Burstdorp op de Kaart van Ferraris (www.geopunt.be, geraadpleegd via WMS) met het oudere, grotere kerkhofareaal en de oudere, kruisvormige kerk.

¹³ Verbrugge A., et al., 2016, 40, 42.

¹⁴ Verbrugge A., et al., 2106, 44.

Figuur 14. Burstdorp op de atlas der buurtwegen (www.geopunt.be, geraadpleegd via WMS) met het oudere, grotere kerkhofareaal en de oudere, kruisvormige kerk.

Figuur 15. Burstdorp op de Poppkaart (www.geopunt.be, geraadpleegd via wms) met het recentere, kleinere kerkhofareaal en de huidige kerk.

Samenvatting proefput 1

Het **eerste archeologische relevante niveau** ligt op geringe diepte onder het huidige loopniveau: de fundering van de oudere kerk bevindt zich op 30cm onder het huidige voetpad, de eerste menselijke begraafing (schedel) op 45cm en de eerste duidelijke grafkuilen op 50 tot 60cm onder het grasperk.

We herkennen **twee fasen in de begravingen**, vermoedelijk overeenkomstig de oriëntatie van de begravingen.

Het **profiel** toont aan dat de grafkuilen tot op verschillende dieptes zijn gegraven en dat de **moederbodem** reeds op 70cm onder het grasperk verschijnt.

1.2.1.2.2. Proefput 2

Sporen, sporencombinaties en archeologische structuren

Proefput ligt zes meter ten noordwesten van en in het verlengde van proefput 1. Vooraleer kon worden afgegraven, diende ca. 20cm asfalt uitgeslepen te worden.

Bij de start van het afgraven, werd direct **een bakstenen muur** aangesneden (ca. 36,63m t.o.v. de straat op 36,83m TAW). Circa 20cm dieper, ten noorden van deze muur, botste de kraan op een bakstenen **riool**. Aangezien deze zich nog niet op een eerste archeologisch relevant niveau bevond, is deze gefotografeerd en vervolgens deels uitgebroken bij het verder verdiepen. Een **eerste archeologisch relevant niveau is aangelegd op ca. 65cm** (36,30m in het noordwesten t.o.v. 36,93m op de straat en 36,09m TAW in het zuidoosten t.o.v. 36,75m TAW). Dit is het niveau waarop, ten noorden van de bakstenen muur, **individuele grafkuilen en een menselijke schedel** verschenen (foto 6).

Proefput 2 is op basis van de historische kaarten ingepland **t.h.v. van de recente kerkhofmuur** (cf. Poppkaart), met in principe kerkhofareaal (oorspronkelijk en negentiende-eeuws) aan weerszijden van deze muur (figuur 5, 13-15). Voor deze proefput gold de mogelijkheid om niet enkel een eerste archeologisch grondplan te registreren, maar tevens te verdiepen in vlak, om zo tegemoet te komen aan de vraagstellingen inzake het oudere en het recentere kerkhof: zijn er begravingen vast te stellen? Zo ja, wat is hun bewaringsgraad, densiteit, aard en datering? Is er kerkhofgrond aanwezig? Zo ja, wat is de aard, diepte en datering van dit pakket?

Bijgevolg is voor proefput 2, na het registreren van het eerste vlak (grondplan A) (figuur 16), overgegaan tot het **verdiepen in vlak en het blootleggen van de menselijke begravingen**. Hierbij is, aanvullend op grondplan A, voor quasi de totale sleufoppervlakte een tweede grondplan aangelegd (grondplan B) (foto 6 en figuur 17) en lokaal een klein derde vlak (grondplan C) (foto 7 en figuur 18). Het verdiepen van grondplan A naar grondplan B en C gebeurde handmatig. Terwijl grondplan A een vrij horizontaal vlak was, varieerde de diepte van grondplan B t.o.v. het maaiveld. Dit tweede grondplan is steeds aangelegd en geregistreerd van zodra een skelet aan het licht kwam.

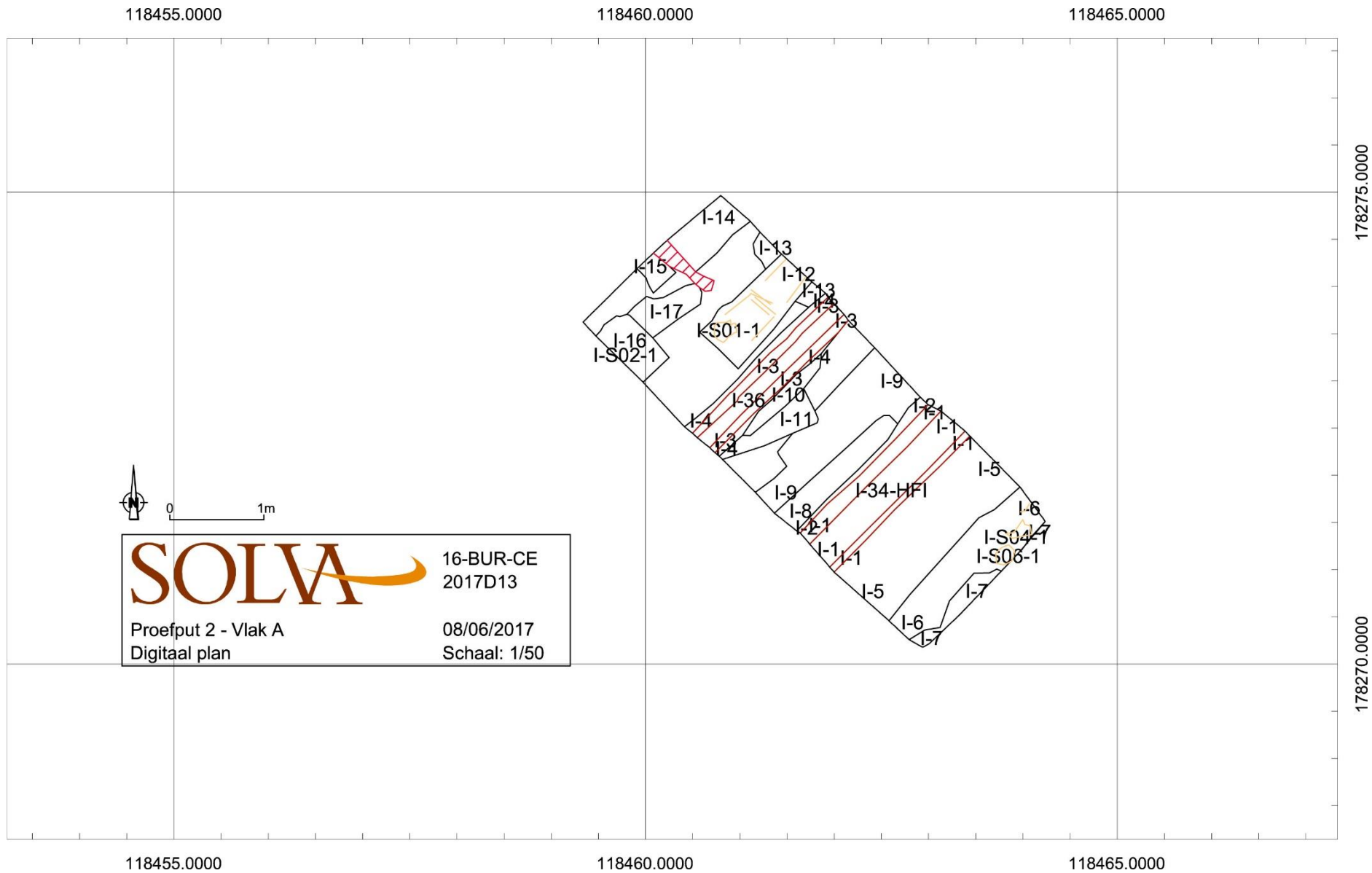
foto 6. Zicht op het eerste archeologische niveau, grondplan A, in proefput 2, met duidelijk verschil binnen en buiten de negentiende-eeuwse kerkhofmuur.

foto 7. Grondplan B ten zuiden van de kerkhofmuur.

foto 8. Grondplan C ten zuiden van de kerkhofmuur.

Figuur 16. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan A.

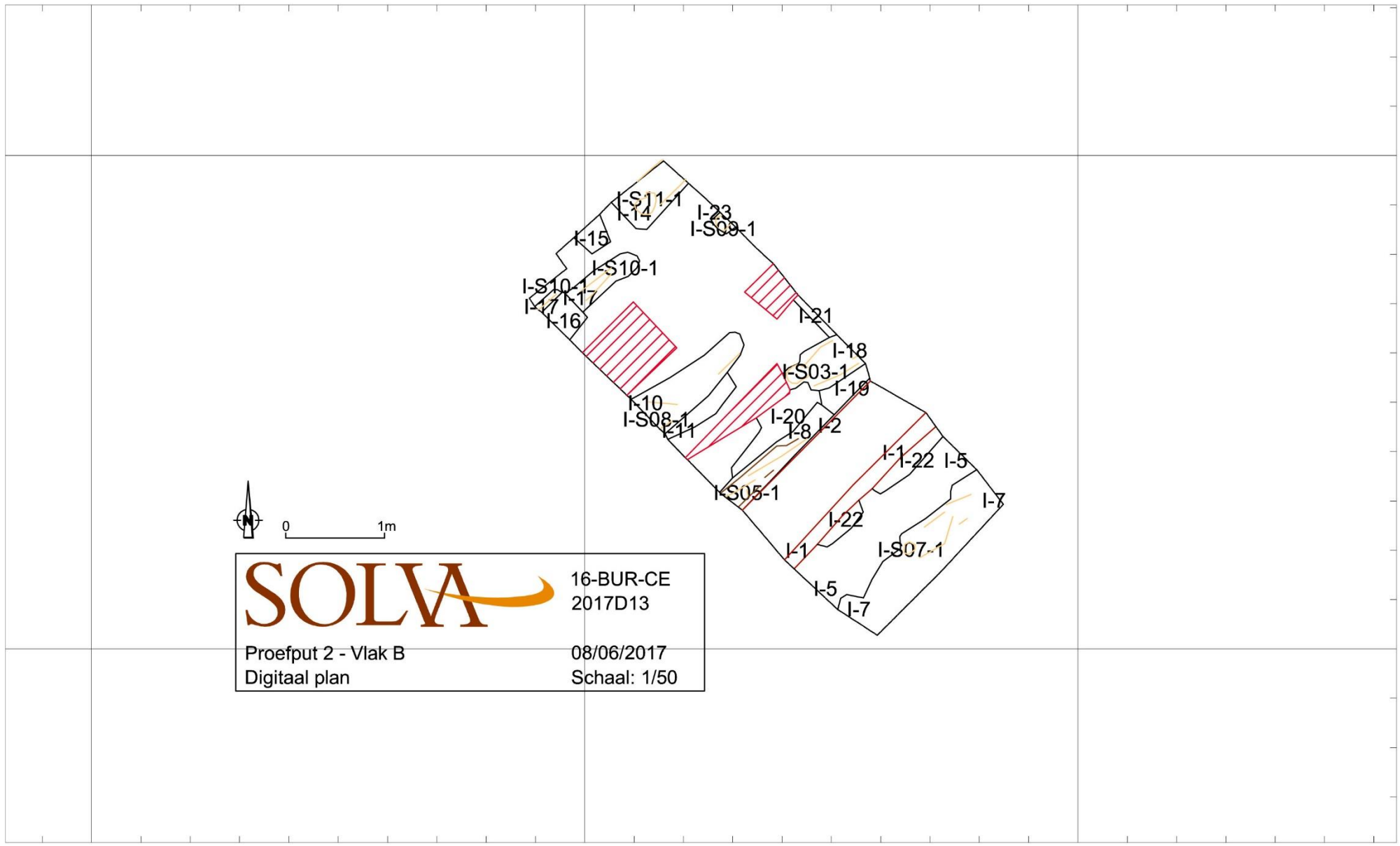
118455.0000

118460.0000

118465.0000

178275.0000

178270.0000

118455.0000

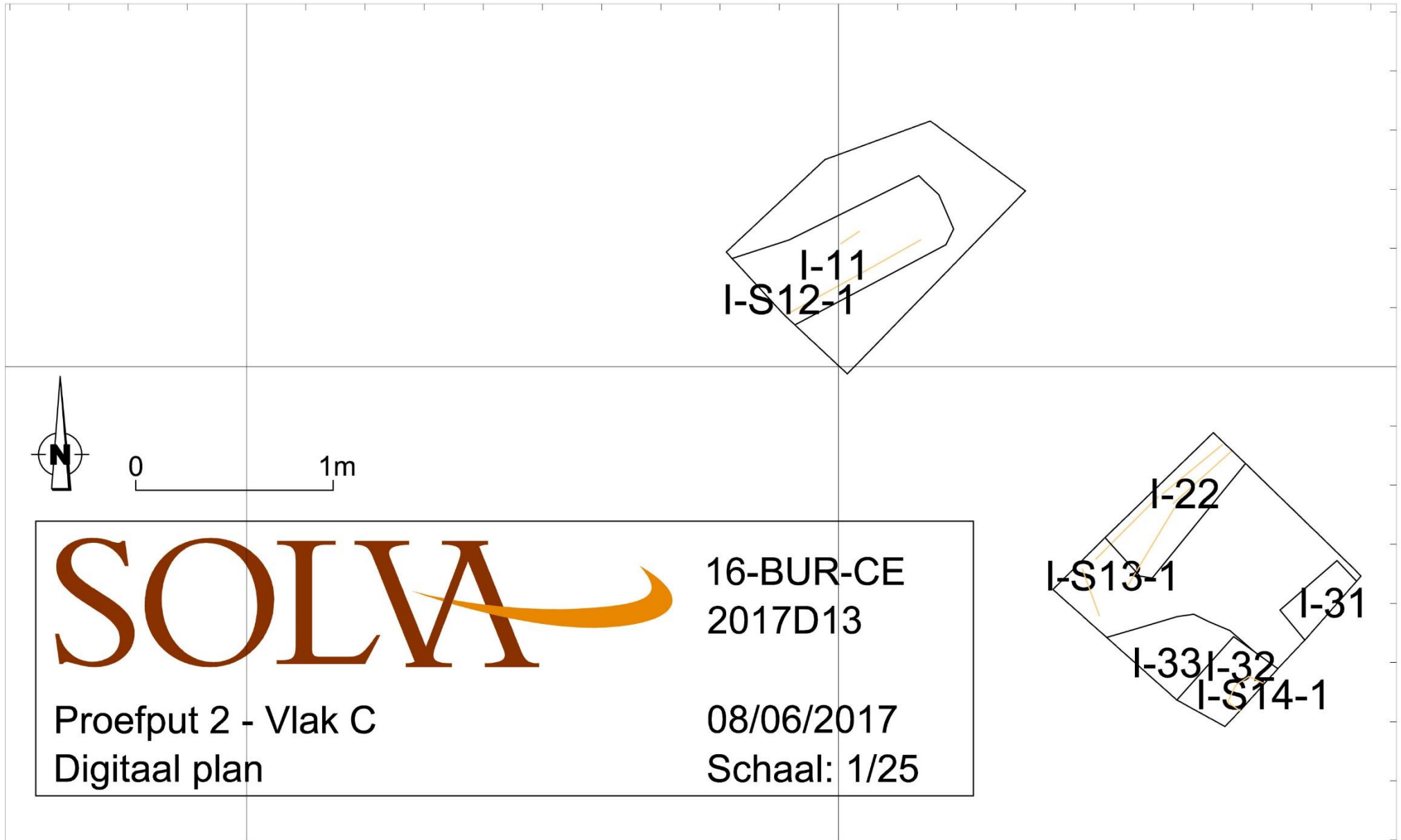
118460.0000

118465.0000

Figuur 17. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan B.

118458.0000

118461.0000

Figuur 18. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan C.

Zoals in proefput 1 komen de **sporen, spoorcombinaties** (of **contexten** in de SOLVA Archeologiedatabank) en **archeologische structuren** in proefput 2 overeen met de verwachtingen o.b.v. de archeologienota:

In de zuidelijke helft van proefput is een **bakstenen muur** geregistreerd (**structuur I-1**) (foto 5, 6, 7 en 12). Deze muur valt samen met de **kerkhofmuur** die het recentere, kleinere kerkhof afbakt, zoals afgebeeld op de kaart van Popp (figuur 15). De muur is bovenaan 33cm breed en is 60cm diep bewaard, met op 40 cm diepte een verstek. Aan weerszijden van de kerkhofmuur zijn begravingen aangetroffen. In totaal tellen we **16 begravingen** ('graf-inhumatie' als definitie op het niveau van sporencombinatie), waarvoor 14 skeletten zijn opgegraven: sporencombinaties I-8 (I-S05-1), I-10 (I-S08-1), I-11 (I-S12-1), I-12 (I-S01-1), I-14 (I-S11-1), I-16 (I-S02-1), I-17 (I-S10-1), I-18 (S03-1), I-23 (I-S09-1), I-31, I-32 (I-S14-1), I-33, I-S04-1, I-S06-1, I-S07-1 en I-S13-1.

Ten **noorden** van de kerkhofmuur zijn in totaal **10 begravingen** geregistreerd, die met zekerheid tot de **oudere fase van het kerkhof** behoren: sporencombinaties I-8 (I-S05-1), I-10 (I-S08-1), I-11 (I-S12-1), I-12 (I-S01-1), I-14 (I-S11-1), I-16 (I-S02-1), I-17 (I-S10-1), I-18 (S03-1), I-23 (I-S09-1) en I-33. Na inkrimping van het kerkhofareaal wordt hier niet meer begraven, de begravingen die hier worden aangetroffen, dateren voor het midden van de negentiende eeuw.

Ten **zuiden** van de kerkhofmuur, waar dus **zowel oude als recentere begravingen** (na midden negentiende eeuw) kunnen aangetroffen worden, werden zes begravingen geregistreerd: sporencombinatie I-S04-1, I-06-1, I-S07-1, I-S13-1, I-31 en I-32 (I-S14-1).

Gezien de beperkte oppervlakte van de proefput (2m x 5m) is geen enkel skelet volledig van 'kop tot teen' geregistreerd. Twee skeletten, **sporen I-S05-1** (foto 10) en **I-S13-1** (foto 11), zijn bovendien deels vergraven door de recente bakstenen kerkhofmuur, structuur I-1. Zo ook zijn drie begravingen, **sporen I-S08-1 I-S12-1 en I-33**, verstoord door de bakstenen riool, **structuur I-3**. Eén van deze begravingen, **spoor I-33**, is op grondplan A slechts voor een klein stukje aangeraakt. Hoewel sterk verstoord door de riool, gaat het om een grafkuil, waarin slechts één fragment van een schedel is aangetroffen.

Voor 12 van de 16 begravingen kon een **grafkuil** afgebakend worden. Het merendeel (10 van de 12) hiervan bevindt zich ten noorden van de bakstenen kerkhofmuur. **Drie** hiervan lijken ons **antropomorfe grafkuilen** te zijn: **spoor I-17** voor skelet I-S17-1, **spoor I-18** voor skelet I-S03-1 (foto 9) en **spoor I-23** voor skelet I-S09-1.

Het skelet I-S05-1, in grafkuil **spoor I-8**, vertoonde als enigste duidelijk sporen van een **houten grafkist**, evenwel quasi volledige vergaan: **spoor I-S05-2** (foto 10). De **rechthoekige vorm** van de **overige grafkuilen** (**sporen I-10** voor skelet I-S08-1, **I-11** voor skelet I-S12-1, **I-12** voor skelet I-S01-1 (foto 8), **I-14** voor skelet I-S11-1 en **I-16** voor skelet I-S02-1), samen met de aanwezigheid van nagels (skeletten I-S01-1, I-S02-1, I-S03-1, I-S04-1, I-S06-1, I-S08-1 en I-S12-1), doen vermoeden dat dit oorspronkelijk ook begravingen in kist waren, evenwel niet meer bewaard.

Voor vier skeletten ten zuiden van de kerkhofmuur, **sporen I-S04-1, I-06-1, I-S07-1, I-S13-1**, was het onmogelijk een grafkuil af te lijnen. De skeletten lijken daarentegen in een geheel van donkergrijze lagen met weinig vlekken gereduceerde moederbodem en inclusies baksteen en mortel, te liggen: **sporencombinatie I-5**. Dit 'pakket' kan geïnterpreteerd worden als kerkhofgrond, maar kan eventueel ook een geheel van grafkuilen zijn, die we onderling niet kunnen onderscheiden door hun gelijkaardige

vulling. Het feit dat deze skeletten **ZW-NO tot WZW-ONO** georiënteerd zijn, **parallel met de skeletten ten noorden van de muur**, samen met het feit dat skelet I-S13-1 deels is verstoord door de recentere bakstenen kerkhofmuur, doen ons vermoeden dat ze deel uitmaken van het **oudere kerkhof** én dat ze, zoals de skeletten ten noorden van de kerkhofmuur, oorspronkelijk begraven waren in individuele grafkuilen.

Het skelet (**spoor I-S14-1**) in grafkuil (**spoor I-32**) en de grafkuil (**spoor I-31**) kwamen aan het licht op grondplan C. Gelegen t.h.v. de zuidelijke, korte sleufwand gaat het om twee rechthoekige grafkuilen, uitgegraven tot in de moederbodem. In tegenstelling tot de andere skeletten in proefput 2, zijn beide grafkuilen de enigste begravingen met een **noordwest-zuidoostelijke oriëntatie**. Met het hoofd naar het noordwesten, liggen de grafkuilen loodrecht op de kerkhofmuur en niet parallel met de kerk.

We hebben hier **naar alle waarschijnlijkheid**, zoals in proefput 1, te maken met de **twee gebruiksfases** van het kerkhof: het oudere, groter kerkhofareaal met ZW-NO tot WZW-ONO georiënteerde begravingen, en het recentere, kleiner kerkhofareaal met NW-ZO georiënteerde begravingen.

foto 9. (links) Menselijke begraving in een vergane grafkist ten noorden van- en vergraven door de kerkhofmuur.

foto 10. (rechts) Menselijke begraving ten zuiden van- en vergraven door de kerkhofmuur.

In totaal hebben we 14 skeletten onderzocht, verspreid over drie grondplannen. De **bewaring** van het menselijk botmateriaal is in het algemeen **zeer goed**. Het hout van de grafkisten daarentegen is niet, en in één geval zeer slecht, bewaard. Het betreft individuele inhumaties, **hetzij** in een (vergane) **grafkist** in een grafkuil, **hetzij** in een **antropomorfe grafkuil**. De skeletten liggen steeds op hun rug, met voor de begravingen in kist de armen gekruist op de buik of het bekken, en voor de begravingen

in antropomorfe grafkuilen de armen langs het lichaam. De oriëntatie van 13 skeletten varieert tussen ZW-NO en WZW-ONO, steeds met het hoofd naar het ZW of WZW en de voeten naar het NO of ONO. Als dusdanig liggen ze parallel met de oriëntatie van de oudere en de huidige kerk. Slechts 1 skelet (I-S04-1) heeft een NW-ZO oriëntatie en associëren we met de recentere, postmiddeleeuwse gebruiksfase van het kerkhof.

Tenslotte vermelden we **sporencombinatie I-19**, stratigrafisch gezien het oudste spoor in deze proefput. Het betreft een **greppel, of mogelijk een kuil**, die doorsneden is door enkele grafkuilen, waaronder het antropomorfe graf, spoor I-18. Het is grotendeels bewaard onder de kerkhofmuur.

foto 11. Zuidwestelijke zijde van de kerkhofmuur met onderliggend spoor.

Bodemopbouw

In proefput 2 zijn **drie profielen** geregistreerd: het noordoostelijke lange **profiel AB**, genaamd '**profiel 2'**' (foto 12 en 13 en figuur 19 en 20), het zuidwestelijke lange **profiel CD** (foto 14 en 15) en het zuidoostelijke korte **profiel BC** (foto 16). Beide lange profielen geven een doorsnede op de oudere begravingen aan weerszijden van de kerkhofmuur. Het korte profiel geeft een doorsnede op de mogelijke kerkhofgrond, of oudere grafkuilen, doorsneden door een recentere grafkuil, met andere oriëntatie. Deze sporen zijn afgedekt door recente ophogingslagen, kasseien en asfalt.

Het grondplan A, dat zich ongeveer tussen 36,28m en 36,08m TAW bevindt, snijdt ten noorden van de muur reeds menselijk bot aan. De profielen tonen bovendien aan dat, op een diepte van 35,83m TAW, de **onderkant van de begravingen**, zowel ten noorden als ten zuiden van de muur, is **bereikt**.

De **resultaten van proefput 2** tonen aan dat het archeologisch bodemarchief ten noorden van de kerk, niet alleen op geringe diepte, maar ook over een geringe diepte bewaard is: de kerkhofmuur ligt op

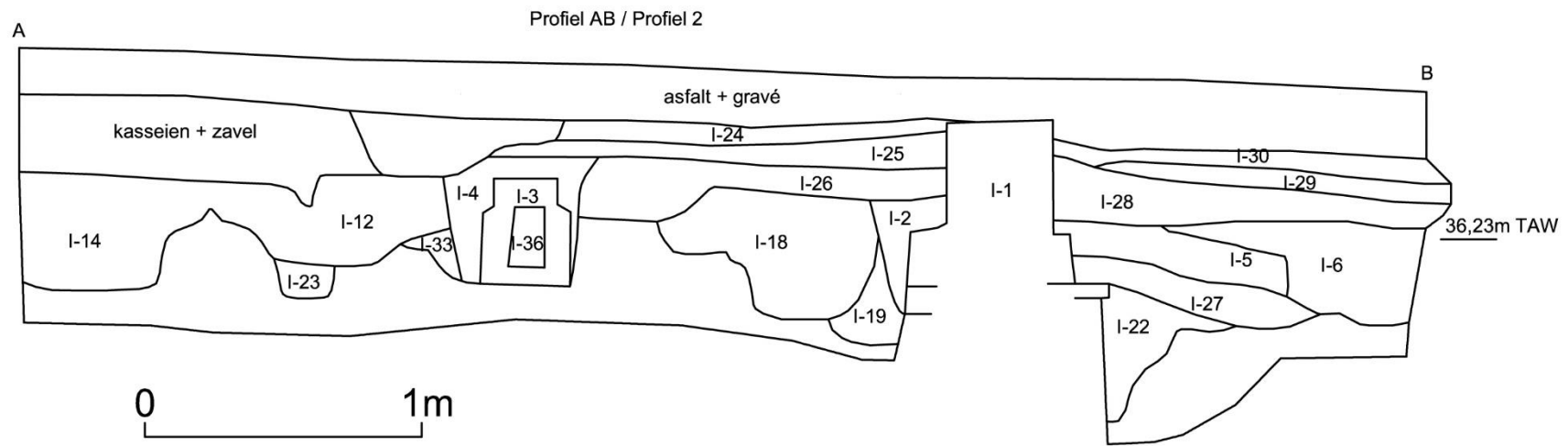
20cm onder het huidige loopniveau, de **grafkuilen** en menselijke **begravingen** bevinden zich **tussen 50 à 55cm en 115cm** onder de huidige wegenis.

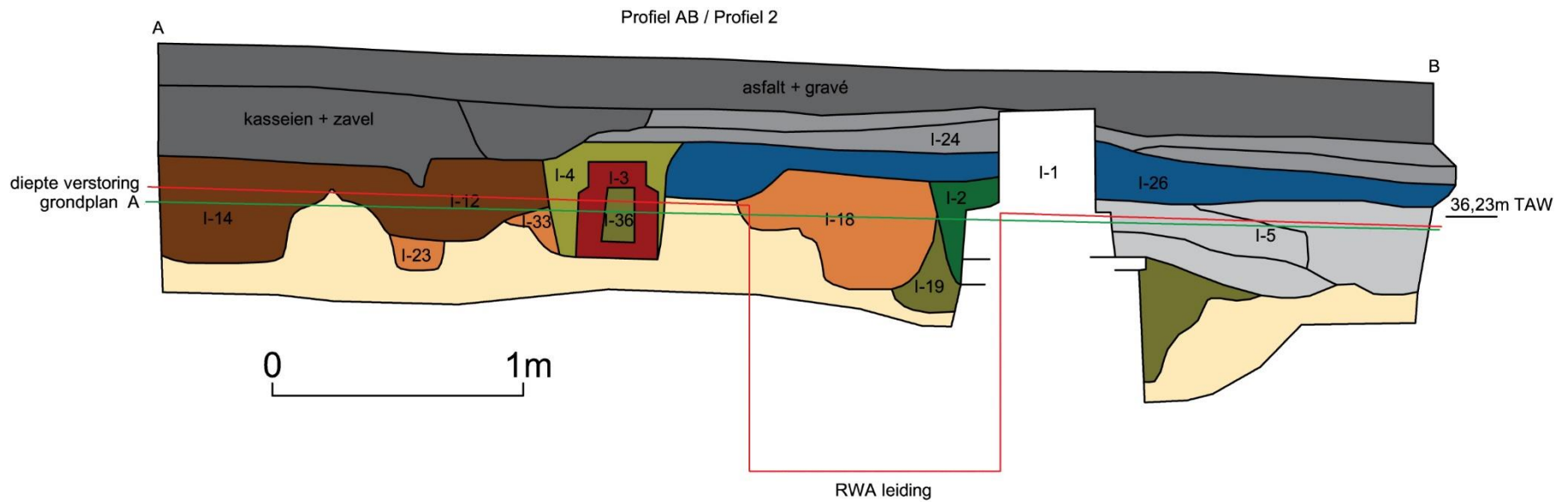
foto 12. Profiel 2: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 2.

foto 13. Profiel 2: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 2.

Figuur 19. Gedigitaliseerd profiel met aanduiding van de sporen.

Figuur 20. Gedigitaliseerd Profiel 2 met aanduiding van de sporencombinaties, de diepte van het grondplan A (groen) en de diepte van de geplande verstering (rood).

foto 14. Profiel CD: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 2.

foto 15. Profiel CD: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 2.

foto 16. Profiel BC: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 2.

Datering

Naar **datering** toe baseren we ons op de aardewerk vondsten, de morfologie van de grafkuilen, de historische bronnen en de historische kaarten:

Begravingen I-11, I-12, I-13 en I-16 leverden aardewerk op. Opeenvolgend gaat het om een scherf lokaal grijs gedraaid-, een scherf lokaal grijs-, een scherf lokaal grijs gedraaid-, en 3 scherven lokaal grijs- en een scherf ander witbakkend aardewerk. Voor de grafkuil I-12 geeft dit een datering tussen 800 en 1150, voor grafkuilen I-11 en I-13 een datering tussen 1050 en 1600.

De vondsten in grafkuil I-16 spreken elkaar tegen, in die zin dat het ander witbakkend aardewerk intrusief is, of dat het grijze aardewerk residueel is; grafkuil I-16 vergraaft immers het antropomorfe graf I-17. Een bijgevolg zeer brede datering gaat van 801 tot 1600.

De vermoede laag **kerkhofgrond** I-5 bevatte verschillende aardewerk vondsten: zowel lokaal grijs- en lokaal grijs gedraaid aardewerk, als steengoed met zoutengobe, lokaal rood gedraaid aardewerk en faïence fine. Enkele diagnostische scherven zijn de rand van een kachelpan/kom in lokaal rood gedraaid aardewerk, de rand van een bord in faïence fine en drie scherven faïence fine die samen de stempel "Société Céramique Maastricht" vormen (foto 17). Deze laatste zijn afkomstig van de *Société Céramique* die tussen 1863 en 1958 aardewerk vervaardigde in Maastricht. Als dusdanig kunnen we deze laag vrij eng dateren vanaf 1863.

De recentere '**ophogingslagen**' I-24 en I-26 bevatten respectievelijk twee scherven faïence fine, waarvan tot een bord behoort, en een scherf faïence fine eveneens van een bord. Voor beide sporencombinatie geldt een brede datering tussen 1751 en 1940.

Tenslotte komt een scherf lokaal rood gedraaid aardewerk van een bord met slibversiering (1751-1940) uit de insteek van de **bakstenen riool** I-3, op de grens met de grafkuil I-10. De scherf kan bijgevolg eventueel residueel zijn.

Foto 17. Scherven met stempel: "Société Céramique Maestricht".

De datering van twee grafkuilen tussen 800 en 1150 sluit aan bij de aanwezigheid van minstens twee **antropomorfe grafkuilen**, I-17 en I-18. Dergelijke grafkuilen zijn typologisch terug te brengen tot de middeleeuwen en mogelijk zelfs de **volle middeleeuwen**.¹⁵

Deze datering is tevens conform de **vroegste bronnenvermelding van Burst** in het midden van de 11de eeuw en de vroegste vermelding van een kerk in 1117. Ook de vondsten en datering van de twee overige grafkuilen I-11 en I-13 tussen 1050 en 1600 wijst in de richting van de middeleeuwen. Alle vier bevinden de begravingen zich ten noordwesten van de recentere kerkhofmuur, met zekerheid in het oudere kerkhofareaal. Dit gedeelte van het kerkhof bleef minstens tot het midden van de 19de eeuw in gebruik, waarna het in ongebruik geraakte ten voordele van een kleiner kerkhof. Afbeeldingen van de kerk en het oudere kerkhof gaan terug tot de vroege 17de eeuw (cf. supra). De datering van de kerkhofgrond ten zuidoosten van de bakstenen kerkhofmuur tussen 1863 en 1958 stemt mooi overeen met de historische kaarten en -bronnen. De inrichting van het kleinere kerkhofareaal dateert immers omstreeks het midden van de 19de eeuw en kent slechts een kort gebruik tot 1909.

Samenvatting proefput 2

De resultaten van proefput 2 tonen aan dat het archeologisch bodemarchief ten noorden van de kerk, niet alleen op geringe diepte, maar ook over een geringe diepte bewaard is: de kerkhofmuur ligt op

---

¹⁵ Klinkerborg S., et al., 2010, 65

20cm onder het huidige looppniveau, de grafkuilen en menselijke begravingen bevinden zich tussen 50 à 55cm en 115cm onder de huidige wegenis.

1.2.1.2.3. Proefput 3

Sporen, sporencombinatie en archeologische structuren

In proefput 3 is, na het uitbreken van het asfalt, **eerst 45cm zavel en steenslag** weggegraven vooraleer archeologische lagen zijn bereikt. Tussen een reeks **verstoringen** - een grote betonnen buis en een kabel in het oosten van de put, een bakstenen riool en een grote betonnen waterleiding in het westen van de put – waren lagen donkergrijze kleiig leem met een houten boomstronk, takjes, twijgen, schelpen en inclusies baksteen en mortel bewaard. Een **eerste archeologische vlak is op verschillende dieptes tussen de verstoringen** aangelegd (max. 1,3m onder het straatniveau) (foto 18, figuur 21). Na de registratie van dit grondplan is de bakstenen riool uitgekomen en is centraal in de put verder verdiept naar een tweede grondplan (max. 1,75m onder het straatniveau) (figuur 22). Vanop dit grondplan B is een boring uitgevoerd tot moederbodem werd vastgesteld op 3,14m onder het straatniveau.

De **sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren** in proefput 3 **komen niet overeen met de verwachtingen** o.b.v. de archeologienota:

De **locatie van de proefsleuf** was gekozen op basis van de kaart van Ferraris en de Atlas der Buurtwegen (figuur 5, 13 en 14), in functie van het **lokalisieren van het oudere grotere kerkhofareaal** en haar begrenzing. De aanwezige **sporen** in proefput 3 zijn echter in het geheel **niet in verband te brengen met een kerkhof**. Het betreft enerzijds donkergrijze kleiige leemlagen met organisch materiaal en weinig puin, vastgesteld in beide grondplannen, het profiel en beide boringen (**sporen II-2 tem 6**), en anderzijds een bruine humeuze laag (**spoor II-7**), enkel vastgesteld in de tweede boring (foto 19).

foto 18. Zicht op het eerste archeologische niveau in proefput 3.

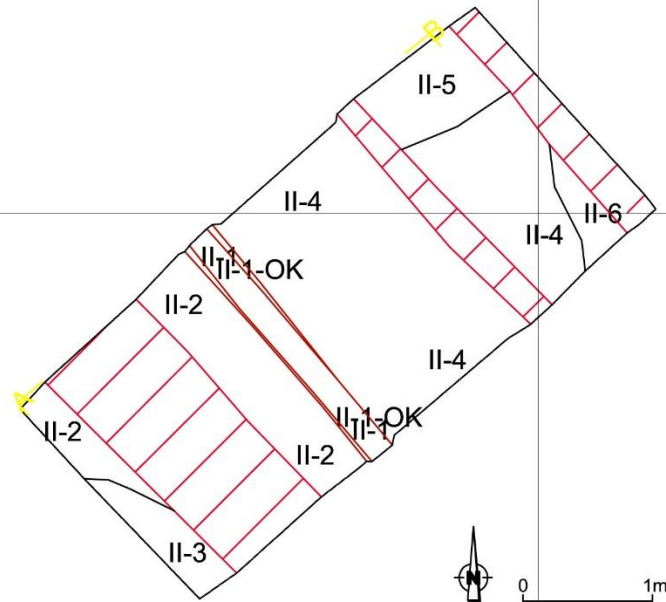
118495.0000

118500.0000

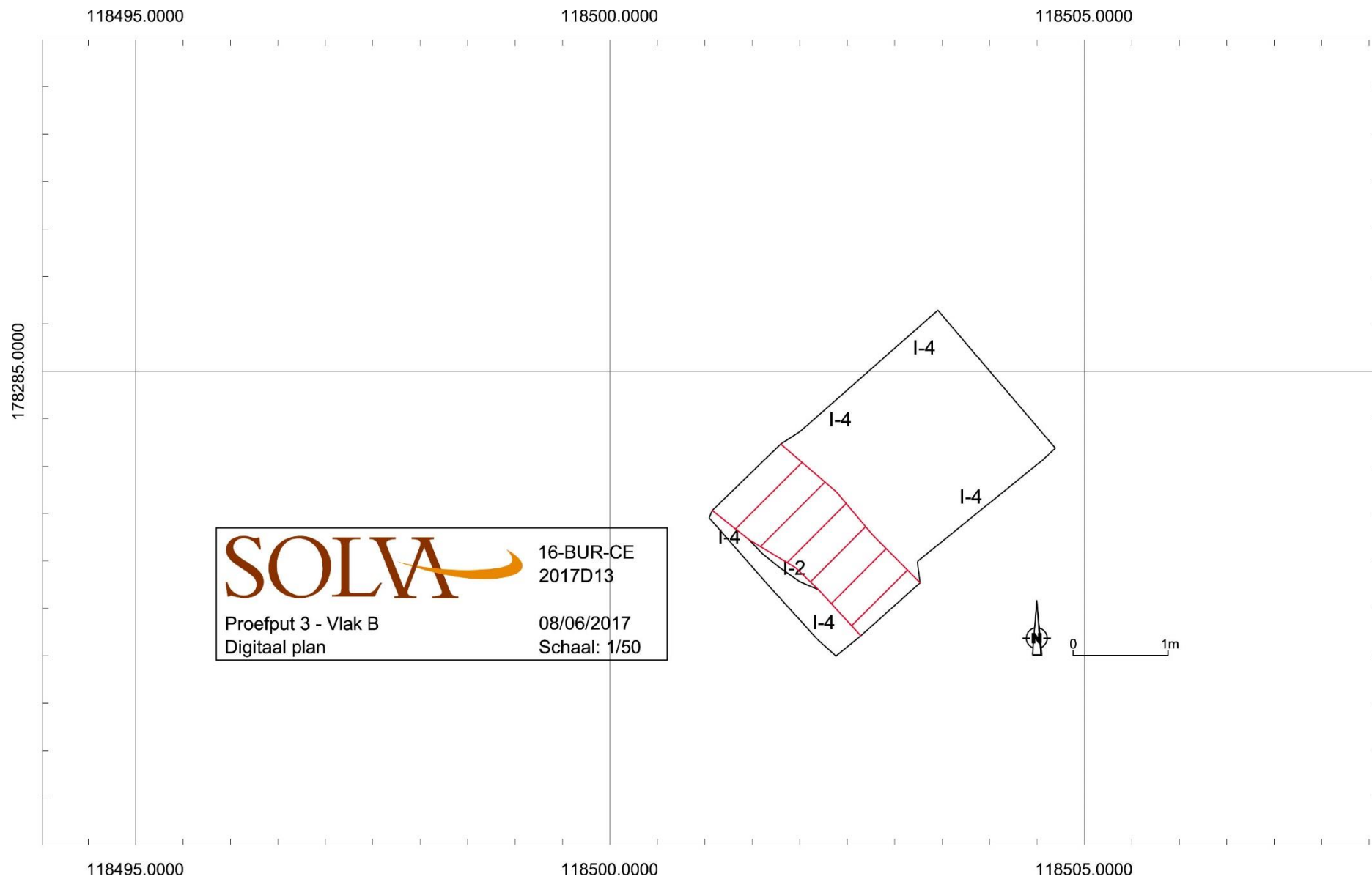
118505.0000

178285.0000

SOLVA	16-BUR-CE
	2017D13
Proefput 3 - Vlak A	08/06/2017
Digitaal plan	Schaal: 1/50

Figuur 21. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan A.

Figuur 22. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan B.

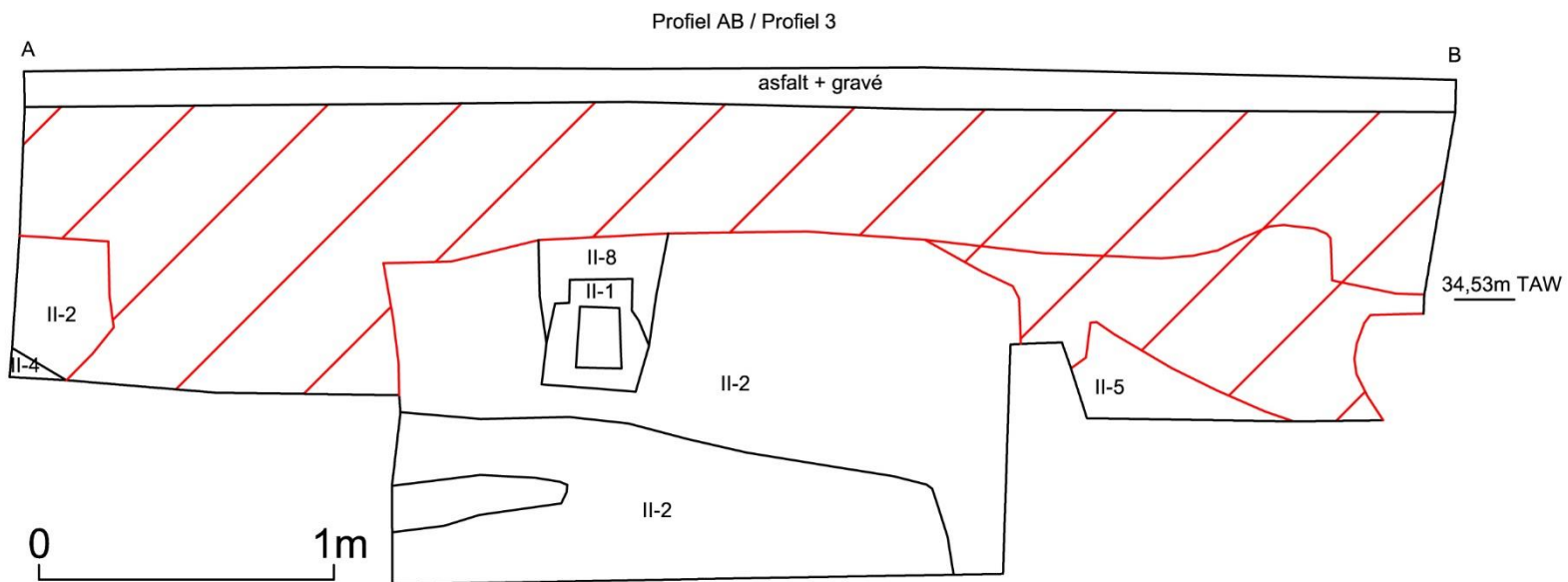

foto 19. Boring 2 tot in de moederbodem.

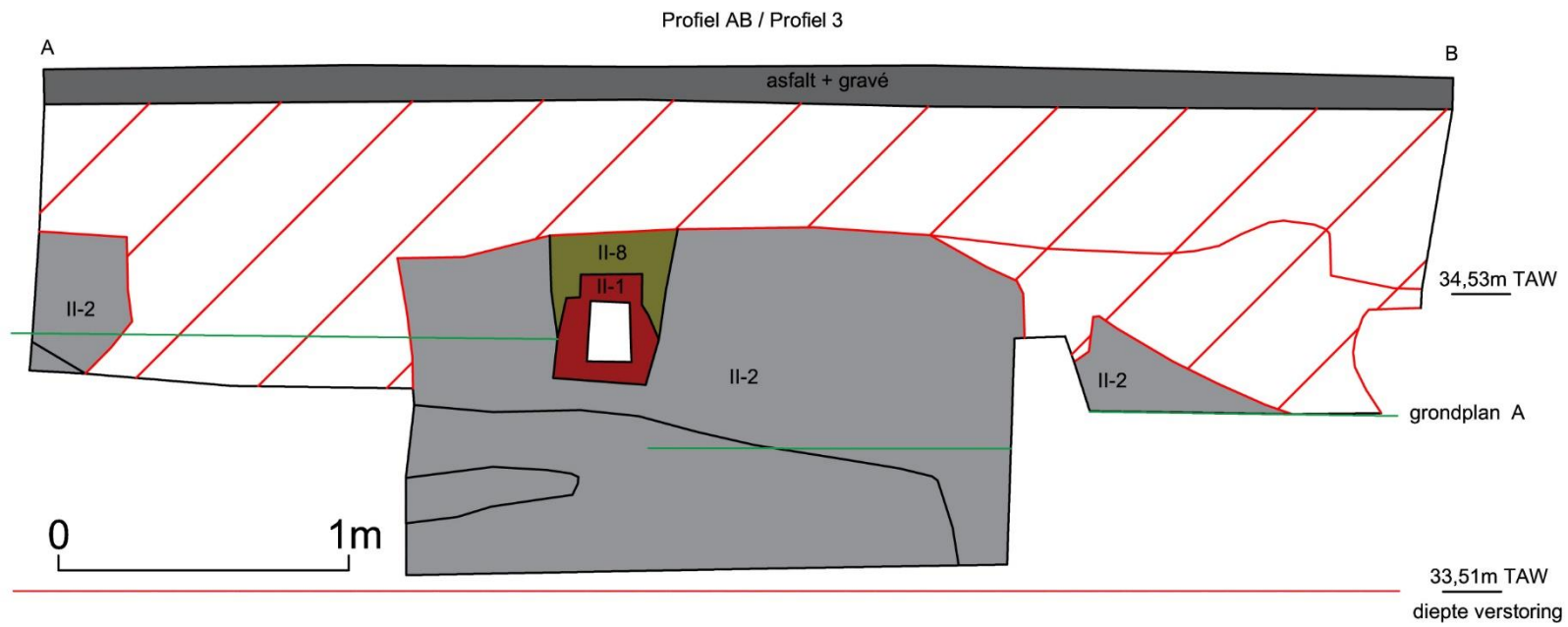
We mogen veronderstellen dat proefput 3 gelegen is ter hoogte van een sikkelvormige **vijver** ten oosten van de kerk, zoals afgebeeld op de Atlas der Buurtwegen ("65") en de Poppkaart ("278") (figuur 14 en 15). De aangetroffen sporen omvatten bijgevolg enerzijds de dempingslagen, **sporencombinatie II-2**, en anderzijds een gebruikslaag, **sporencombinatie II-7**, van een vijver. De boring vanop grondplan B gaf aan dat deze vijver tot 3,14m diep onder de huidige straat is uitgegraven. Ten opzichte van grondplan B zijn de dempingslagen nog 1,22m diep; de onderste laag die behoort tot de gebruiksfase van de vijver is ca. 14cm dik.

Bodemopbouw

In proefput 3 is één profiel geregistreerd: het noordwestelijke **profiel AB**, genaamd '**profiel 3**' (foto 20, figuur 23 en 24). Dit profiel geeft slechts deels zicht op de demping van de vijver. We krijgen een goed beeld van de omvang en de diepte van de verschillende verstoringen: de huidige wegnis en fundering gaat tot 60cm onder het huidige looppniveau, de **huidige riolering** bereikt een diepte van **155cm**, een **oude riolering minstens 120cm**, en een **bakstenen riolering en een waterleiding** gaan tot **110cm** diep.

Figuur 23. Gedigitaliseerd profiel met aanduiding van de sporen.

Figuur 24. Gedigitaliseerd Profiel 3 met aanduiding van de sporencombinaties, de diepte van het grondplan A (groen) en de diepte van de geplande verstoring (rood).

foto 20. Profiel 3: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 3.

Datering

Naar datering toe, baseren we ons op aardewerkvondsten, allen afkomstig uit de opgave-lagen van de vijver. We tellen 9 scherven lokaal rood gedraaid aardewerk, waarvan twee randen van een kachelpan/kom, één witbakkende scherf van een kachelplan/kom en vijf scherven faïence fine, waarvan twee randen van een bord. Het geheel van deze vondsten plaatst de demping van de vijver tussen 1750 en 1940. In tegenstelling tot de kaart van Ferraris, is zowel op de **Atlas der Buurtwegen als op de Poppkaart een sikkelvormige vijver te zien** ten oosten van de kerk. Het feit dat de vijver nog niet is afgebeeld op de kaart van Ferraris, plaatst haar uitgraving ten vroegste vanaf 1771-1777. Op de kaarten ligt de vijver in de nabijheid van de pastorie, die is opgetrokken in 1768.¹⁶ Op de kaart van Ferraris is dit gebouw nog niet omgeven door water; de Atlas der Buurtwegen toont niet alleen de vijver ten zuiden van de pastorie te zien, maar ook een waterpartij ten westen van het gebouw.

Proefput 3 blijkt **met zekerheid** gelokaliseerd te zijn ter hoogte van een **vijver**. De locatie van de proefsleuf was evenwel gekozen op basis van de kaart van Ferraris en de Atlas der Buurtwegen met het oog op het vaststellen van het oudere grotere kerkhofareaal. De afwezigheid van sporen gerelateerd aan een kerkhof, maar het aantreffen van de vijver, betekent dat zowel de Atlas der Buurtwegen als de Poppkaart de dorpskern van Burst niet correct weergeven.

¹⁶ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Pastorie Sint-Martinusparochie, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8282> (geraadpleegd op 9 januari 2017).

Samenvatting

Proefput 3 is gelokaliseerd ter hoogte van een postmiddeleeuwse vijver. In tegenstelling tot de verwachtingen zijn hier geen begravingen, noch andere sporen van het oudere kerkhof aangetroffen. De proefput getuigt van de impact van de huidige wegenis (tot 60cm diep onder het huidige loopniveau) en van de vele oudere- (in ongebruik), en recentere (in gebruik) nutsleidingen (tot 1,6m onder het huidige loopniveau). Het eerste archeologisch relevante niveau kan aanvangen vanaf 60cm onder de huidige wegenis, zij het wel sterk gefragmenteerd.

1.2.1.2.4 Proefput 4

Sporen, sporencombinatie en archeologische structuren

In proefput 4 is, na het verwijderen van de asfalt (max. 20cm diep), eerst ruim 50cm gezakt in de aanlegtrechter van een recente nutsleiding, een recente laag met sintels, andere recente kuilen met puin en lokaal een laag baksteenpuin. Na 50cm verscheen een homogene, licht geelbruine laag met veel mangaanspikkels. **Op een diepte van 76cm tot 86cm onder het straatniveau** (35,13m t.o.v. 35,99m TAW in het westen en 35,33m t.o.v. 36,09m TAW in het oosten) is **een eerste archeologisch vlak** aangelegd omwille van het verschijnen van een grafkuil en menselijk bot (foto 21 en 22, figuur 25). Na het opschonen, registeren en recupereren van de begraving, is met de kraan verder verdiept in de homogene geelbruine laag. Slechts 10cm dieper troffen we moederbodem aan. Er kwamen geen andere sporen meer aan het licht.

De **sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren** in proefput 4 zijn beperkt en niet geheel overeenkomstig de verwachtingen.

De **begraving** ('graf-inhumatie'), **sporencombinatie III-3**, betrof een menselijk skelet in een volledig vergane grafkist, gezet in een duidelijke grafkuil (foto 22). De grafkuil was uitgegraven in de homogene geelbruine laag, **sporencombinatie III-1** (foto 21).

Deze laag bevatte geen antropogene inclusies en lijkt ook niet antropogeen in oorsprong te zijn. De aard van de laag doet ons denken aan **colluvium**, hetgeen niet onmogelijk is gezien de topografie van het terrein (cf. supra). Het hoogste punt van het projectgebied bevindt zich in het noordwesten ter hoogte van de Gentsestraat. Vandaaruit helt het terrein af in zuidoostelijke richting, naar de vallei van de Molenbeek, die gelegen is ten zuiden van het terrein. Als dusdanig gaan we binnen het projectgebied van ca. 36,6 naar 35,8m TAW (figuur 8).

foto 21. Zicht op het eerste archeologische niveau in proefput 4.

foto 22. Menselijke begraving in proefput 4.

Bodemopbouw

In proefput 4 is het noordwestelijke **profiel AB**, genaamd '**profiel 4**', geregistreerd (foto 23, figuur 26 en 27). Dit profiel toont recente verstoringen, een laag met baksteen puin, een begraving en verondersteld colluvium.

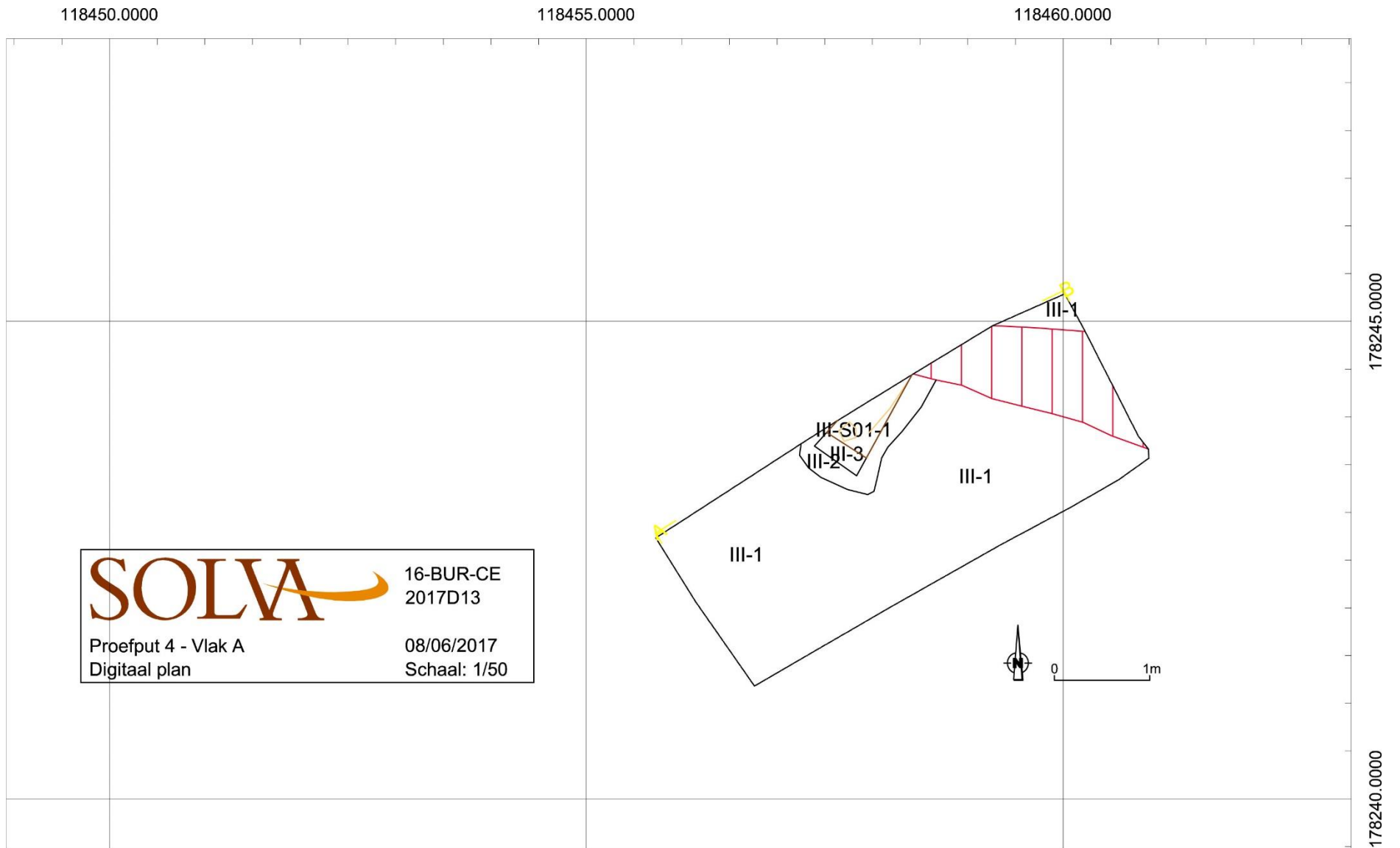
Het profiel AB geeft een goed beeld van de laag, sporencombinatie III-1, die we interpreteren als **colluvium**. Maximaal 55 cm diep bewaard, is de overgang tussen het 'colluvium' en de moederbodem vrij horizontaal, maar eerder golvend en niet scherp. Hoewel we in de proefput, onder het 'colluvium' geen sporen hebben aangetroffen, is het niet uit te sluiten dat het colluvium elders oudere sporen afdekt.

De **begraving**, sporencombinatie III-3, is **in dit 'colluvium'** uitgegraven. De vulling van de grafkuil is duidelijk af te lijnen, maar het hout van de grafkist is niet meer bewaard. In het profiel zien we tevens, aan weerszijden van de begraving, twee lagen die qua samenstelling sterk lijken op de vulling van de grafkuil: **sporencombinaties III-10** en **III-6**. Eerstgenoemde bevatte bovendien menselijk bot. De kans is reëel dat we met de noordwestelijke rand van de proefput net twee andere grafkuilen aangesneden.

Tenslotte vestigen we de aandacht op de bakstenen puinlaag, **sporencombinatie III-9**, die lokaal is aangetroffen en het 'colluvium' afdekt. Proefsleuf 4 is immers uitgezet met het oog op het lokaliseren van de begrenzing van het oudste kerkhof en eventuele begravingen en, hoewel we geen afbakenende

kerhofgracht of – muur hebben aangetroffen, is de laag met baksteenpuin **mogelijk het resultaat van de afbraak** van de oudere-, of de recentere kerkhofmuur.

Indien de sporencombinaties III-6, 9 en 10 inhumaties zouden blijken, dient het eerste relevante archeologische niveau ca. 50cm hoger geplaatst dan het grondplan A dat is aangehouden in de proefput.

Figuur 25. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan A.

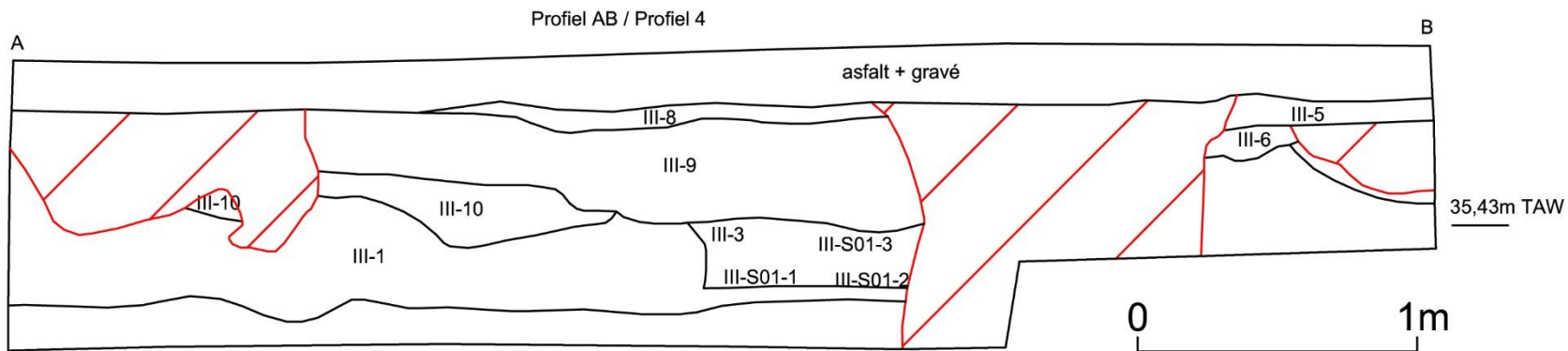
foto 23. Profiel 4: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 4.

Datering

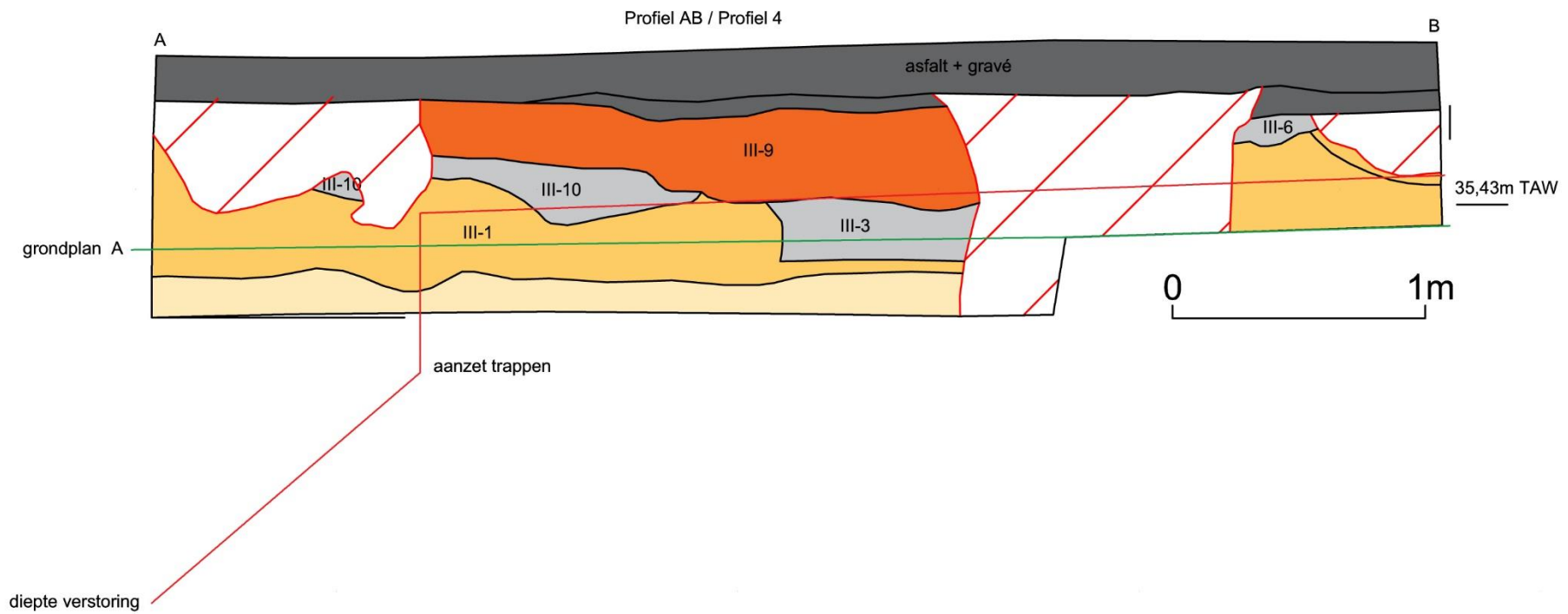
De proefsleuf leverde geen aardewerk op. Er is dan ook geen materiaal voorhanden om een datering voorop te stellen. We kunnen enkel verwijzen naar de kaart van Ferraris en de Atlas der Buurtwegen (figuur 13 en 14), op basis waarvan proefput 4 zich in het oudere, grotere kerkhofareaal bevindt. We mogen dan ook veronderstellen dat de begraving minstens ouder is dan het midden van de 19de eeuw. Het colluvium is relatief gezien ouder.

Samenvatting

Het **eerste archeologische relevante niveau** in proefput 4 bevindt zich op **75cm** onder de huidige wegnis, de diepte waarop een eerste menselijke begraving van het oudere kerkhof verschijnt. Gezien het beperkte inzicht van een proefput, is het niet uit te sluiten dat buiten de grenzen van de put, de menselijke begravingen zich op een hoger niveau bevinden. Tenslotte merken we ook op dat de bakstenen muur van het recentere kerkhof een rechthoekig areaal afbakende rondom de huidige kerk. Ook ten westen van de kerk mogen we deze muur verwachten. Mogelijk zal deze muur, zoals in proefput 2, reeds direct onder de huidige wegnis bewaard zijn gebleven.

Figuur 26. Gedigitaliseerd profiel met aanduiding van de sporen.

Figuur 27. Gedigitaliseerd profiel 4 met aanduiding van de sporencombinaties, de diepte van het grondplan A (groen) en de diepte van de geplande verstoring (rood).

1.2.1.2.5. Samenvattend

Op basis van de archeologienota, naar aanleiding van de dorpskernvernieuwing van Burst, is een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem vooropgesteld in een zone rond de kerk van Burst. Binnen deze zone is archeologisch onderzoek uitgevoerd in vier proefputten en dit om na te gaan of archeologische sporen bewaard zijn, en zo ja, vanaf welke diepte en met welke bewaringsgraad.

In de proefputten 1, 2 en 4 ten noord- en ten zuidwesten van de kerk is het **voormalige kerkhof** van Burst aangetroffen. Het kerkhof kende meerdere gebruiksfases en dit is ook gebleken uit het onderzoek. Het oudere kerkhof bestreek een groter, ovaal areaal, waarvan de begrenzing niet is vastgesteld. Het aardewerk uit de grafkuilen en de typologie van de grafkuilen (antropomorf) geven aan dat de oudere gebruiksfase van het kerkhof teruggaat tot de middeleeuwen. In een recentere gebruiksfase is het kerkhofareaal kleiner en rechthoekig afgebakend door een **bakstenen muur**. Deze fase verschijnt voor het eerst op de historische kaart van Popp na 1842 en blijft in gebruik tot 1909, waarna de begraafplaats verhuist. Het aardewerk bevestigt deze postmiddeleeuwse datering.

De **begravingen** zijn over het algemeen **goed bewaard**. De individuele menselijke inhumaties omvatten begravingen in kist in een grafkuil of in een antropomorfe grafkuil. Hun oriëntatie varieert naargelang de gebruiksfase van het kerkhof waar ze mee samengaan: ZW-NO tot WZW-ONO voor de oudere fase en NW-ZO voor de recentere fase. De dichtheid van begravingen varieert sterk van proefput tot proefput. Zo zijn in proefput 1 twee skeletten opgegraven en minstens 10 grafkuilen ingetekend, terwijl in proefput 2, 16 grafkuilen met 14 skeletten zijn geregistreerd. In proefput 4 is slechts één skelet begraven in een kist vastgesteld.

In proefput 1 is de **fundering in natuursteen** van de voorganger van de huidige kerk aangetroffen. Deze kerk kende een kruisvormige plattegrond en een andere oriëntatie. De vroegste vermelding dateert uit 1117.

In proefput 3 is een **vijver** aangetroffen die terug te vinden is op de historische kaarten. Een datering na 1771-1777 is weerspiegelt in het aardewerk afkomstig uit de dempingslagen van de vijver.

De proefputten tonen enerzijds aan dat de aanleg van de huidige pleinbedekking en de wegen rond de kerk een beperkte impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief, en anderzijds dat het archeologisch bodemarchief zelf een beperkte diepte heeft. De kerkhofmuur en de fundering van de kerk bevinden zich slechts op respectievelijk 20cm en 30cm onder het huidige loopvlak. De kerkhofmuur is bewaard tot 80 cm onder het plein. In proefput 2 verschijnen de individuele grafkuilen ten noorden van de kerkhofmuur reeds op een diepte van 50cm onder het asfalt, de eerste menselijke resten zijn geregistreerd op 70cm onder het asfalt. De volledige opgraving van proefput 2 toonde aan dat de begravingen niet dieper gaan dan 90cm onder het huidige loopniveau. In proefput 1 is de natuurstenen fundering van de oudere kerk zeer goed bewaard gebleven onder het huidige voetpad, op een diepte van slechts 25 à 30cm. In diezelfde proefput is op een diepte van 45cm onder het grasperk de eerste begraving aangetroffen en tekenen op 50 à 60cm diepte de individuele grafkuilen zich af en verschijnt menselijk bot aan het oppervlakte. In proefput 4 bevindt de enige menselijke begraving zich op een diepte van 75cm onder het huidige loopvlak.

1.2.1.3. Sporenkaart

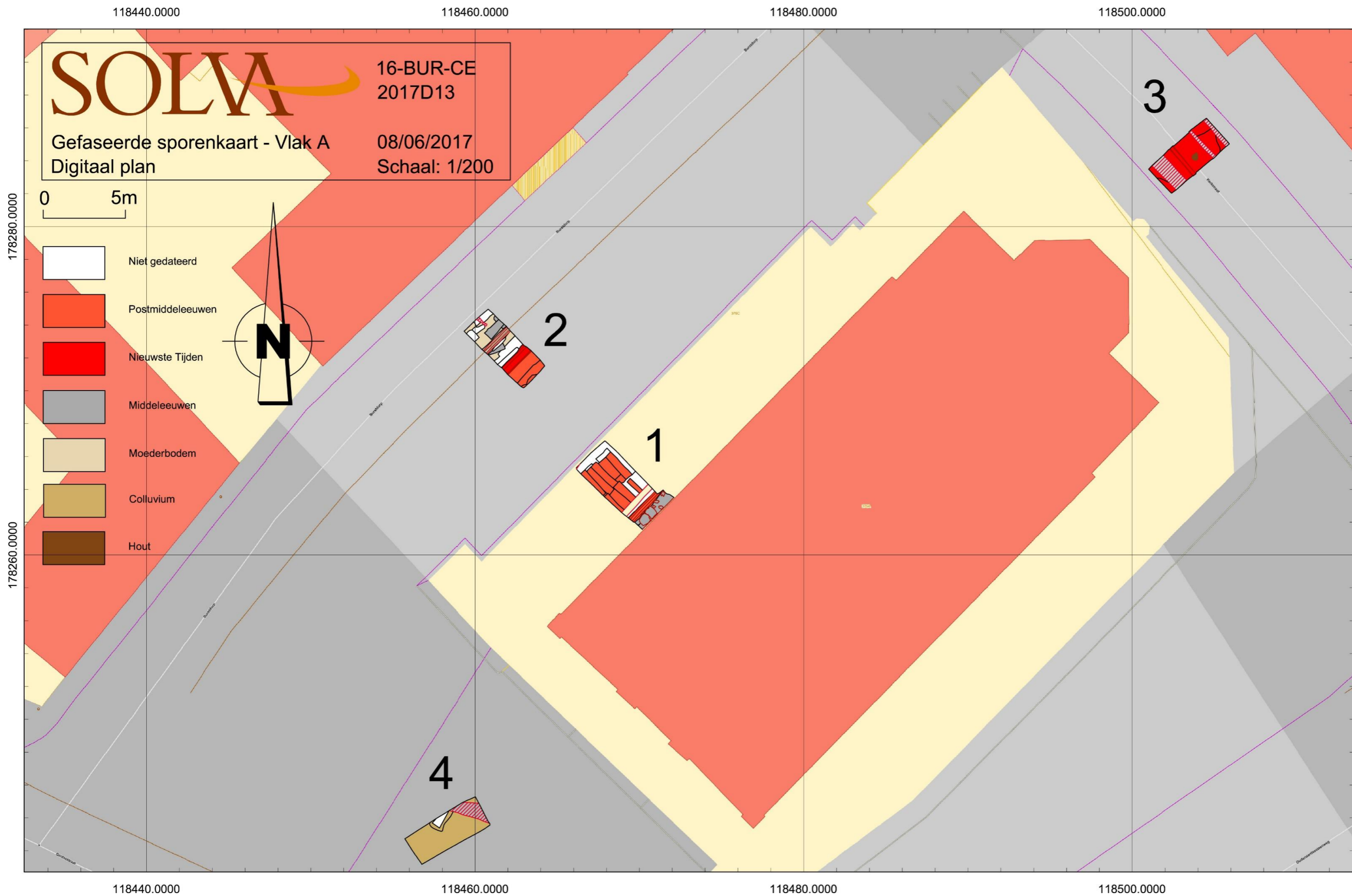
Op basis van de vondsten uit de verschillende lagen is het mogelijk om een **gefaseerde sporenkaart** te maken waarbij de gedateerde sporen die hierboven besproken zijn, zijn **ingekleurd** naargelang de periode waartoe ze behoren. Zie figuren 28, 29 en 30.

1.2.1.4. Plan met weergave van de absolute hoogte van de sporen

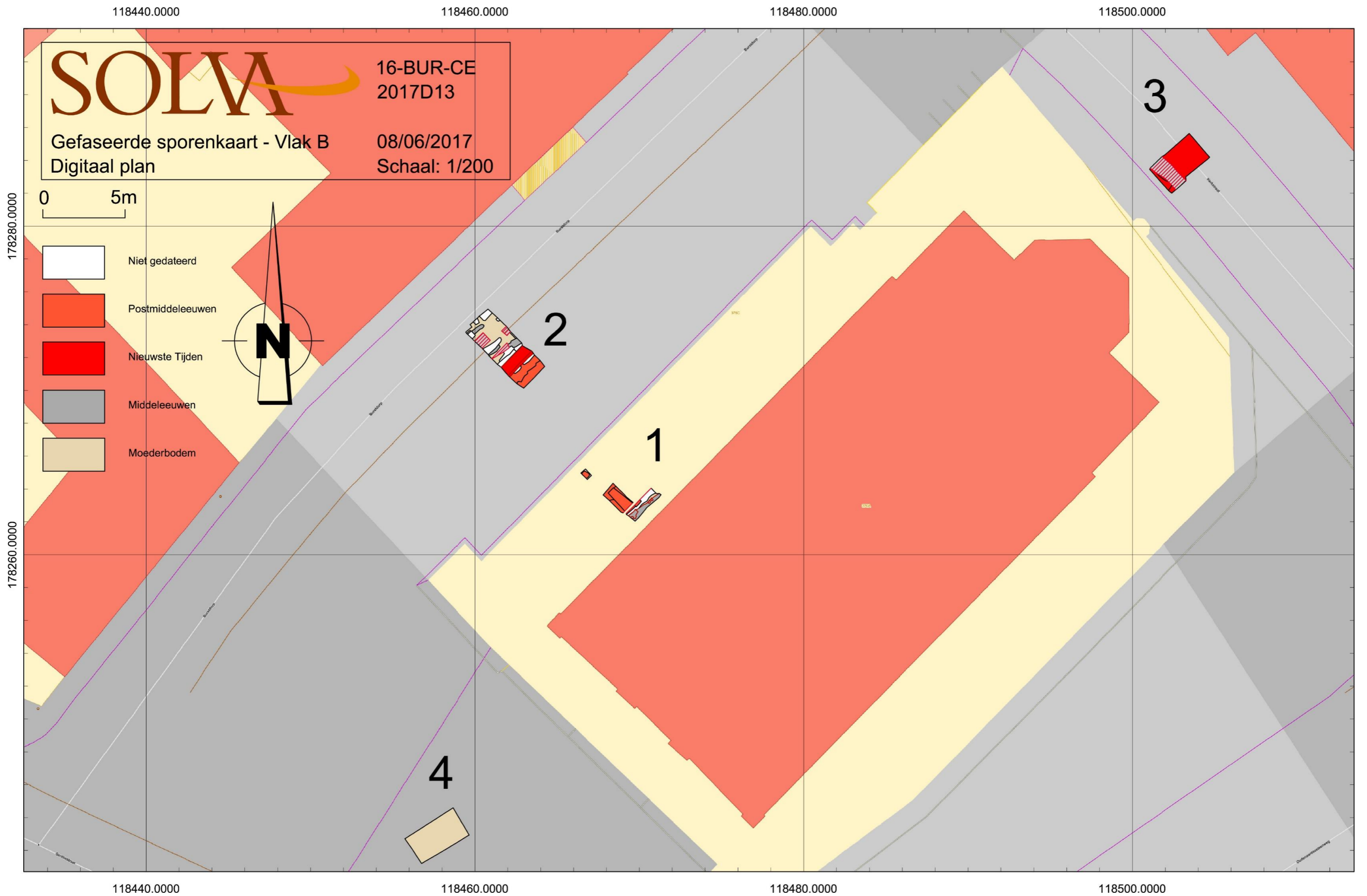
Zie DWG-bestand in bijlage (bijlage 10). Opmerking bij dit DWG-bestand: door een fout bij het uitzetten van de vaste meetpunten op het terrein, kent de Z-waarde (TAW in meter) gekoppeld aan de puntlocaties (spoornummers, coupe- en profielhaakjes, meetpunten) een verschil van 13cm t.o.v. de reële TAW-waarden. Met andere woorden: relatief gezien kloppen de TAW-waarden, absoluut gezien niet. Deze foutmarge is bijgesteld in de gedigitaliseerde profielen opgenomen in deze nota.

1.2.1.5. Plan met projectie van de sporen op het kadasterplan

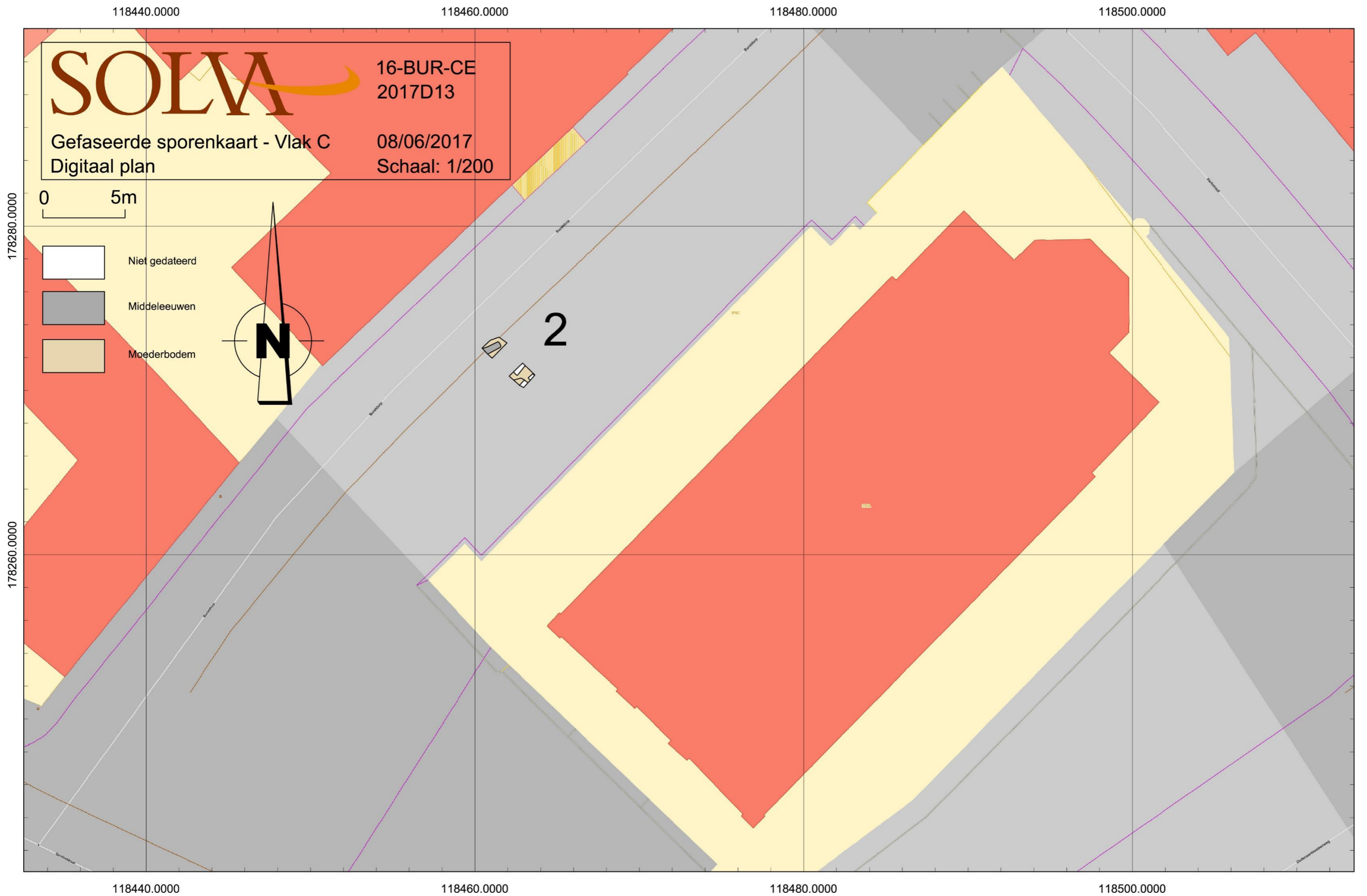
Zie figuren 28, 29 en 30.

Figuur 28. Gefaseerd alle sporen plan – grondplan A, geprojecteerd op het kadaster.

Figuur 29. Gefaseerd alle sporen plan – grondplan B, geprojecteerd op het kadaster.

Figuur 30. Gefaseerd alle sporen plan – grondplan C, geprojecteerd op het kadaster.

1.2.2. Assessment van de vondsten

1.2.2.1. Beschrijving en motivering van de methoden, technieken en criteria gehanteerd bij het assessment

Het betreft een beperkt aantal vondsten. Alle vondsten zijn geteld, gedetermineerd en ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank door Wouter De Maeyer en Cateline Clement.

1.2.2.2. Beschrijving van de observaties en registraties uit het assessment.

Voor een meer gedetailleerde beschrijving per spoor/spoorcombinatie, zie **bijlage 2**. Hieronder worden de hoofdlijnen samengevat.

1.2.2.2.1. Aardewerk¹⁷

Hoewel het aardewerk als vondstcategorie het sterkst vertegenwoordigd is, betreft het slechts een kleine hoeveelheid scherven en omvat het daarenboven weinig diagnostisch materiaal.

Enkele wandscherven in lokaal grijs aardewerk of lokaal grijs gedraaid aardewerk zijn algemeen te dateren in de middeleeuwen, respectievelijk tussen 801 en 1150, en tussen 1051 en 1600. De diagnostische scherven dateren allen in de postmiddeleeuwen. Deze omvatten steengoed met zoutengobe, lokaal rood gedraaid aardewerk, faïence, faïence fine en ander witbakkend aardewerk. Qua vormen herkennen we voor het rood lokaal gedraaid aardewerk de kachelpan/kom en een inkt- of zalfpotje; voor het faïence fine, de kom en het bord; voor het faïence, het bord; en voor het ander witbakkend, de kachelpan. De aanwezigheid van faïence of faïence fine in plaats de datering van bepaalde sporencombinaties in de postmiddeleeuwen, na 1750.

1.2.2.2.2. Metaal

Het metaal bestaat grotendeels uit sterk gecorrodeerde ijzeren nagels afkomstig van vergane houten grafkisten. Overige vondsten zijn een naaldje van een lijkwade uit een begraafing en een muuranker afkomstig van de recentere kerkhofmuur.

1.2.2.2.3. Glas

De glazen vondsten zijn afkomstig uit recentere ophogingslagen en bestaan grotendeels uit fragmenten van handgeblazen flessen in groen glas.

1.2.2.2.4. Natuursteen

Een stuk marmer met gebeitelde inscriptie is vermoedelijk afkomstig van een grafsteen of –zerk.

1.2.2.2.5. Bot

Het menselijk bot is afkomstig van 17 skeletten. Door de afmetingen van de proefputten (5m x 2m) vallen alle skeletten deels buiten de grenzen van de proefputten en zijn ze dus onvolledig. Ze zijn echter

---

¹⁷ De determinatie van het aardewerk gebeurde door W. De Maeyer.

wel goed bewaard. Het botmateriaal is ingezameld in plastic gripzakken. De beenderen die tot de romp behoren, zijn doorgaans in bulk (met aarde) in gripzakken verzameld.

Een kleine hoeveelheid dierlijk bot is afkomstig uit recente ophogingslagen.

1.2.2.3. Samenvatting

Het aardewerk is in de eerste plaats geschikt om in grote lijnen de diverse archeologische eenheden te dateren, zij het niet nauwkeuring. Materiaalstudies zijn op deze collectie, gelet op de zeer beperkte omvang, niet aan de orde.

Het menselijk botmateriaal leent zich tot een fysisch antropologische analyse. Een assessment van de skeletten zal echter geschieden op het totaal van skeletten, afkomstig uit het proefputten- én vervolgonderzoek.

De overige collecties die verzameld zijn, zijn momenteel in hoeveelheid veel te beperkt om veel onderzoekspotentieel te hebben.

Gezien het verder geadviseerde traject (cf. *infra*, vervolgonderzoek door middel van opgraving) zullen de vondsten van het vooronderzoek mee in het assessment van het vervolgonderzoek opgenomen worden.

1.2.3. Assessment van de stalen

1.2.3.1. Beschrijving van alle uitgevoerde wetenschappelijke staalnames

Het merendeel van de stalen zijn fragmenten houtskool, verzameld in functie van 14C-datering. Het gaat om stalen uit de vulling van 10 grafkuilen uit proefputten 2 en 4, alsook om een staalname uit de mortel van de natuurstenen fundering van de oudere kerk in proefput 1, én om een staalname uit de dempingslagen van de vijver in proefput 3. Het menselijk bot van de skeletten is steeds in zijn totaliteit verzameld, dit bot leent zich ook tot 14C-datering.

Voor één begraving in een antropomorfe grafkuil, I-S03-1, is een staal genomen ter hoogte van de buikholve, in combinatie met een referentiestaal naast het skelet. Deze staalnames kaderen in parasitologisch onderzoek.

De vulling van de gedempte vijver was rijk aan organisch materiaal. Twee lagen zijn tijdens het terreinwerk bemonsterd door middel van twee maal 10 liter nat bodemstaal in functie van macrobotanisch onderzoek.

Gelet op de beperkte waarde van deze structuur in relatie tot de onderzoeksvragen is verder macrobotanisch onderzoek evenwel geen prioriteit. Voor de overige staalnames geldt net als voor de vondsten dat deze mee zullen opgenomen worden in het assessment van het vervolgonderzoek.

Zie **bijlage 1**.

1.2.4. Conservatie-assessment

Alle data, gegenereerd in het kader van deze archeologienota, zijn door SOLVA digitaal bewaard op een centrale server. Deze server realiseert dagelijks een “in-huis” back-up en wordt off-site

gekopieerd. Alle data en rapporten zijn geïntegreerd in de SOLVA-Archeologiedatabank en raadpleegbaar.

De vondsten zijn gewassen en gedroogd en conform de regels van de kunst bewaard in het Onroerend Erfgoeddepot van SOLVA. De stalen zijn eveneens conform de regels van de kunst bewaard in het Onroerend Erfgoeddepot van SOLVA.

1.3. Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

1.3.1. Gemotiveerde interpretatie van vondsten, vondstcategorieën, sporen, spoorcombinaties, spoorcategorieën, archeologische structuren en activiteitszones

De onderzoekszone rond de kerk van Burst bracht ten noorden en ten westen van de kerk een gefaseerd kerkhof aan het licht. De oudere fase is ten vroegste te dateren in de volle middeleeuwen, de recentere fase heeft een datering in de postmiddeleeuwen, vanaf ongeveer het midden van de 19de eeuw tot 1909.

Ten noordwesten van de huidige kerk is de fundering van de noordwestelijke muur van de voorloper van de huidige parochiekerk Sint-Martinus¹⁸ aangetroffen. Deze oudere kruisvormige kerk gaat vermoedelijk terug op een Romaanse kerk, die in de loop van de 17de en 18de eeuw grotendeels verbouwd is (oa. nieuwe toren en koor) en vervangen is door de huidige kerk in 1852-1855.

Ten oosten van de kerk is tenslotte een vijver uitgegraven en gedempt na 1777.

Sporen van een nederzetting die samengaat met de kerk en het kerkhof zijn niet gevonden.

1.3.2. Ruimtelijke analyse vondsten bij ontbreken sporen of structuren

Niet van toepassing.

1.3.3. Verklaring voor het ontbreken van archeologische vondsten, sporen of een archeologische site

Niet van toepassing.

---

¹⁸ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Parochiekerk Sint-Martinus, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8281> (geraadpleegd op 9 januari 2017) en Bavay 1985.

1.4. Confrontatie van de bevindingen met de resultaten van eerder uitgevoerd onderzoek

Het **bureauonderzoek** toonde aan dat het grootste deel van het projectgebied een eerder laag archeologisch potentieel heeft, met uitzondering van **de zone rond de parochiekerk van Burst**. In deze zone, met een **hoog archeologisch potentieel**, kan immers inzicht verworven worden over het ontstaan en de verdere evolutie van de bewoningskern, die vermoedelijk tot de vroege middeleeuwen terug te voeren is. De naamgeving 'Sint-Martinuskerk' kan hierop te wijzen, aangezien deze heilige vooral in de vroegmiddeleeuwse periode (6de -7de eeuw) populair was.¹⁹ De vroegste vermelding van Burst dateert bovendien uit het midden van de 11de, terwijl de oudste vermelding van de kerk dateert uit 1117. Over de evolutie en het uitzicht van het dorp in deze vroege periodes zijn verder amper gegevens. De vorm van de dorpskern is wel goed te herkennen in de beschikbare postmiddeleeuwse iconografische bronnen²⁰.

De veronderstelling op basis van het bureauonderzoek is, dat, binnen het gabarit van de geplande werken, de kans op het aantreffen van archeologische sporen vooral in de **dorpskern** (zone rondom de huidige kerk) reëel is. Zo kan, net ten noorden van de huidige parochiekerk, mogelijk een deel van de oude kerk aangetroffen worden. Verder blijkt het waarschijnlijk dat aan de westelijke, noordelijke en oostelijke zijde van de kerk, het vroegere kerkhof wordt aangesneden. Bovendien is de aanwezigheid van andere sporen die verband houden met de genese van het dorpscentrum niet uit te sluiten²¹.

De bevindingen van het huidige **vooronderzoek d.m.v. proefputten** bevestigen grotendeels wat het bureauonderzoek reeds uitwees. Enkele bevindingen weken af van de verwachtingen. De huidige resultaten laten toe om de onderzoeksvragen, die volgden uit het bureauonderzoek, te beantwoorden (cf. infra).

Ten noord- en zuidwesten van de huidige kerk is inderdaad, in drie van de vier proefputten, het vroegere kerkhof vastgesteld. Zowel begravingen van een oudere fase -, als begravingen van een recentere fase van het kerkhof zijn aangetroffen. De afbakening van het recentere kerkhof door een bakstenen muur was nog zeer goed bewaard en bevond zich bovendien daar waar ze verwacht was op basis van de Popkaart. De vondsten zijn summier, maar geven voor de oudere fase van het kerkhof wel een algemene datering in de middeleeuwen, vanaf 1050. De aanwezigheid van antropomorfe grafkuilen in het oudere kerkhof kan gelden als een bevestiging van deze volmiddeleeuwse datering. Hoewel een volmiddeleeuwse datering voor het oudere kerkhof valabel blijkt, kan het vondstmateriaal voorlopig geen datering in de vroege middeleeuwen onderschrijven. Het vondstmateriaal bevestigt een datering in de postmiddeleeuwen voor de recentere gebruiksfase van het kerkhof.

Ook het aantreffen van de natuurstenen fundering van de voorloper van de huidige kerk ligt in de lijn van de verwachtingen en is eveneens een argument ten voordele van een middeleeuwse datering voor het ontstaan van de dorpskern Burst. Deze kerk is namelijk voor het eerst vermeld in de historische bronnen in 1117.

---

¹⁹ CAI, ID 156003, informatie uit het AAZ-dossier Burst Dorp door K. De Grootte.

²⁰ Verbrugge A., et al., 2016, 4-5, 37, 47.

²¹ Verbrugge A., et al., 2016, 4-5, 37, 47.

In tegenstelling tot de verwachtingen bleek de proefput ten oosten van de kerk niet gelokaliseerd te zijn t.h.v. het oudere kerkhof, maar t.h.v. een gedempte vijver. Deze vijver is terug te vinden op de historische kaarten, maar was gedacht verder oostwaarts te liggen. De proefput ten westen van de kerk bracht wel een begraafing aan het licht, maar de verhoopte afbakening van het oudere kerkhof is er niet gevonden. Bijgevolg hebben we geen zicht op de omvang van dit kerkhofareaal. Beide situaties geven aan dat de projectie van historische kaarten op de huidige situatie indicatief is, maar niet sluitend.

Tenslotte waren in de proefputten geen oudere sporen, noch sporen van bewoning aanwezig en tasten we dus in het duister voor de nederzetting die geassocieerd is met het oudere kerkhof en de voorgaande kerk.

1.5. De verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

1.5.1. Een gemotiveerde verwachting ten aanzien van de aanwezigheid en aard van archeologisch erfgoed op het onderzochte terrein

In de volgende paragraaf worden de onderzoeksvragen beantwoord zoals geformuleerd in het bureauonderzoek (zie 1.3.1.).²² Omwille van de aangetroffen sporen worden verschillende onderzoeksvragen tegelijkertijd behandeld.

De algemene onderzoeksvragen:

- *Zijn er archeologische sporen bewaard in het projectgebied?*
- *Hoe goed zijn de archeologische sporen bewaard?*
- *Van welke aard zijn deze sporen?*
- *Naar welke activiteiten verwijzen de aangetroffen sporen?*
- *Zijn er archeologische sporen uit de verschillende deelperioden van de middeleeuwen (vroeg, volle en late) en eventueel uit de Romeinse periode bewaard?*
- *Kunnen deze sporen informatie opleveren over de ontwikkeling van het middeleeuwse dorp Burst?*

Met betrekking tot de algemene vraagstellingen kunnen we stellen dat binnen het projectgebied **archeologische sporen zijn bewaard én dat hun bewaring zeer goed is**. Gelet op de beperkte diepte van de grafkuilen, mogen we evenwel veronderstellen dat het originele bodemarchief in aanzienlijke mate reeds is afgegraven. Het **bewaarde archeologisch bodemarchief** daarentegen is door de recente wegenissen **weinig verstoord** en bevindt zich op **geringe diepte**.

De vastgestelde archeologische sporen bestaan uit **sporen gerelateerd aan de kerk en het kerkhof**. In eerste instantie betreft het **menselijke begravingen**, gerelateerd aan een oudere en een recentere gebruiksfase van het kerkhof, en de **afbakening** van het recentere kerkhof door een bakstenen muur. In tweede instantie betreft het de natuurstenen **fundering** van de kruisvormige kerk, de voorganger van de huidige kerk. Een gedempte **vijver** tenslotte bevindt zich ten oosten van de kerk, buiten het kerkhof.

Naar **datering** toe gaan we met de oudere begravingen zeker terug tot in de late **middeleeuwen** en wellicht zelfs tot in de volle middeleeuwen, en dit omwille van het gebruik van antropomorfe grafkuilen. Deze datering sluit aan bij de vroegste vermelding van Burst in het midden van de 11de eeuw en van de kerk in 1117. Een **postmiddeleeuwse datering** na het midden van de 19de eeuw voor de recentere begravingen bevestigt wat reeds geweten is op basis van de historische kaarten.

Er zijn **nauwelijks sporen aangetroffen die in verband te brengen zijn met bewoning**. Slechts één spoor tussen de begravingen in proefput 1, is mogelijk anders van aard. Een vijver is o.b.v. de historische kaarten gegraven na 1771-1777, mogelijk kort na de bouw van de pastorie langs de Kerkstraat in 1768. Hoe lang de vijver in gebruik was en wanneer de vijver gedempt is, is niet geweten.

Hoewel geen duidelijke nederzettingssporen zijn opgetekend, kunnen de vastgestelde archeologische sporen alvast informatie opleveren over de vroegste ontstaansgeschiedenis van Burst: het ontstaan en

---

²² Verbrugge A, et al., 2016, Programma van maatregelen, 18-19.

de ontwikkeling van het kerkhof, samen met de evolutie van de kerk, gingen ongetwijfeld samen met het ontstaan en de ontwikkeling van een nederzetting. Het is bovendien niet uit te sluiten dat nog bewoningssporen zijn bewaard, buiten de grenzen van het oudere kerkhof, meer specifiek in de noordwestelijke hoek van het onderzoeksgebied.

De specifieke onderzoeksvragen hebben betrekking op de zone rondom de huidige Sint-Martinuskerk, waar sporen van begraving en sporen van de oudere kerk zijn verwacht:

- *Is er menselijke begraving aanwezig?*
- *Hoever strekt deze begraving zich uit en vanaf welke diepte. Wat is de bewaring ervan?*
- *Kan de aangetroffen begraving informatie verschaffen omtrent de stichting en evolutie van de bidplaats?*
- *Is een populatieonderzoek aangewezen?*
- *Zijn er nederzettingssporen uit de vroege/volle/late middeleeuwen aanwezig?*
- *Zijn er oudere sporen aanwezig?*
- *Zijn er sporen van de oudere kerk aanwezig? Zo ja, uit welke periode stammen deze?*

Wat deze specifieke onderzoeksvragen betreft, verwijzen we naar de antwoorden op de algemene onderzoeksvragen en vullen we aan:

In drie proefputten ten noorden en ten westen van de kerk zijn **menselijke begravingen** geregistreerd. Deze begravingen behoren zowel tot een oudere - zoals afgebeeld op de Atlas der Buurtwegen- als een recentere (zoals afgebeeld op de Popkaart) gebruiksfase van het kerkhof. Wat de oudere begravingen betreft, gaat het om enkelvoudige inhumaties, hetzij in een (vergane) grafkist in een grafkuil, hetzij in een antropomorfe grafkuil (zie proefput 2). Wat de recentere begravingen betreft, gaat het vermoedelijk om enkelvoudige inhumaties, begraven in een kist (zie proefputten 1 en 2). In tegenstelling tot het hout van de grafkisten, zijn de menselijke skeletten **vrij goed tot zeer goed bewaard**. De skeletten liggen steeds op hun rug, met voor de begravingen in kist, de armen gekruist op de buik of het bekken, en voor de begravingen in antropomorfe grafkuilen, de armen langs het lichaam. De oriëntatie van de skeletten en/of grafkuilen is enerzijds ZW-NO tot ZWZ-ONO of NW-ZO, respectievelijk parallel met de kerk of loodrecht op de recentere kerkhofmuur. We kunnen veronderstellen dat de **ZW-NO en ZWZ-ONO** georiënteerde begravingen deel uit maken van de gebruiksfase van het **oudere** kerkhof, en de **NW-ZO** georiënteerde begravingen behoren tot de **recentere** gebruiksfase.

De **impact** van de aanleg van de **huidige pleinbedekking** op het archeologisch bodemarchief is **beperkt** gebleken, in die zin dat het nog bewaarde bodemarchief goed bewaard is (de beperkte diepte van de grafkuilen laat vermoeden dat het oorspronkelijke archeologische niveau mogelijk wel deels reeds is afgegraven). De skeletten bevinden zich **op geringe diepte** onder het asfalt van de huidige pleinbedekking en zijn **tot op geringe diepte** begraven in grafkuilen in de moederbodem (zie proefputten 1 en 2). Zo zijn in proefput 2 in totaal 14 skeletten geregistreerd tussen een diepte van 50 tot 90cm (tussen 35,88m en 36,28m TAW). Tien van deze skeletten behoren met zekerheid tot de **oudere gebruiksfase van het kerkhof**. Begraven in grafkuilen in de moederbodem getuigen deze begravingen van een **eenvoudige stratigrafie**, met beperkte onderlinge oversnijdingen. Dit lijkt alvast anders te zijn voor de recentere gebruiksfase van het kerkhof, zo toont proefput 1: in het grondvlak tekenden zich duidelijk een grote hoeveelheid grafkuilen af, die bovendien het enige skelet, dat integraal is opgegraven en waarschijnlijk tot de oudere gebruiksfase van het kerkhof behoort,

vergroeven. De densiteit aan begravingen zal niet alleen groter zijn, de **stratigrafie** zal ook **complexer** zijn: de recentere begravingen hebben niet alleen oudere begravingen vergraven, maar vergraven ook elkaar én, hoewel de absolute dieptes van de begravingen van het recentere kerkhof niet zijn achterhaald, lijken ze tot op verschillende dieptes te zijn gegraven.

Gezien de beperkte omvang van de proefputten (5m x 2m) vallen de geregistreerde skeletten grotendeels buiten de grenzen van de putten. Zo zijn de 14 skeletten in proefput 2 allen slechts gedeeltelijk opgegraven – het bovenlichaam versus het onderlichaam, slechts een schedel versus enkel de voeten. Het maken van **extrapolaties inzake de densiteit** van begraving voor een grotere oppervlakte, op basis van de huidige verhouding van het aantal skeletten tot de oppervlakte van de proefput, is bijgevolg **moeilijk**.

De **omvang en de aard van de begrenzing van het oudere kerkhofareaal** is niet achterhaald binnen dit onderzoek. De projectie van de historische kaarten op de huidige situatie is eerder indicatief dan geheel correct gebleken. Dit is vooral aangetoond door de resultaten in proefputten 3 en 4. Proefput 3, ten oosten van de kerk, was op basis van de kaarten gelokaliseerd binnen het oudere kerkhof. Hier kwamen evenwel geen begravingen aan het licht, maar wel de dempingslagen van een vijver. Proefput 4, ten westen van de kerk, zou zich volgens de historische kaarten ter hoogte van de westelijke grens van het oudere kerkhof bevinden. Hoewel in deze proefput wel degelijk een menselijke begraving is geregistreerd, stelden we geen ondergrondse afbakening van het oudere kerkhof vast. Een laag met puin van baksteenbrokken zou een indicatie kunnen zijn voor de aanwezigheid van een uitgelopen kerkhofmuur in de nabije omgeving.

De **begrenzing van het recentere kerkhof** is wel opgetekend, en bevond zich daar waar verwacht op basis van de Poppkaart. Een bakstenen muur verkleinde het ovale oudere kerkhof tot een rechthoekig kerkhof omstreeks het midden van de 19de eeuw.

Het uitgesteld onderzoek met ingreep in de bodem bracht een **gefaseerd kerkhof** aan het licht. De vier proefputten zijn op basis van de historische kaarten gelokaliseerd in, of op de rand van, het oudere kerkhofareaal en, m.u.v. proefput 3, zijn hier menselijke begravingen aangetroffen. Zowel het aardewerk als de typologie van de grafkuilen plaatst het gebruik van het oudere kerkhof algemeen in de middeleeuwen en postmiddeleeuwen. Het recentere kerkhof is met zekerheid postmiddeleeuws, vanaf circa het midden van de 19de eeuw tot 1909. Beide gebruiksfases van het kerkhof overspannen aldus een lange geschiedenis. De aangetroffen begravingen kunnen zonder twijfel informatie verschaffen over de **ontstaansgeschiedenis** van het kerkhof en hoe deze **evolueert** doorheen de tijd, zo ook over het begrafenisritueel *an sich*. Gezien de densiteit van de begravingen kunnen de menselijke skeletten een **relevante staalkaart** betekenen voor de menselijke populatie in Burst, in de middeleeuwen en postmiddeleeuwen.

Naast begravingen, kwam in proefput 1 de **fundering van de noordwestelijk muur van de oudere, kruisvormige kerk** aan licht. Deze fundering in natuursteen is max. 1,1m breed bewaard; de diepte van de fundering is niet vastgesteld. In vergelijking met de noordoost-zuidwestelijke oriëntatie van de huidige kerk, is de fundering iets meer ONO-WZW georiënteerd. Hoewel de projectie van de historische kaarten op de huidige situatie niet geheel correct is gebleken, komt de ligging van de fundering vrij goed overeen met de locatie waar ze verwacht was. Bijgevolg zou in principe niet alleen de noordwestelijke muur, maar ook de noordwestelijke beuk van de kruisvormige kerk ondergronds

moeten bewaard zijn. Voor de datering van de fundering zijn geen vondsten voorhanden. We kunnen ons enkel beroepen op de geschreven bronnen die de kerk van Burst voor het eerst vermelden in 1117.

In de proefputten zijn **geen nederzettingssporen uit de vroege-/volle-/late middeleeuwen** opgetekend. In proefput 3, ten oosten van de kerk, is een gedempte vijver aangetroffen. De uitgraving en de demping ervan gebeurde in de postmiddeleeuwen, na 1771-1777 en dit op basis van het aardewerk en de historische kaarten.

Met uitzondering van deze vijver was slechts in proefput 2 één spoor aanwezig dat vermoedelijk niets te maken had met het kerkhof: onder de recentere kerkhofmuur registreerden we een gracht/greppel of kuil. Overigens stelden we in proefput 4 een laag vast die we interpreteren als **colluvium**. In deze afspoelingslaag van 50cm was één begraving uitgegraven, die met zekerheid tot het oudere kerkhofareaal behoort. Dit betekent dat het colluvium postmiddeleeuws of ouder is. De omvang van dit colluvium is niet duidelijk. We stelden het hogerop de helling in proefputten 1 en 2 niet vast. Indien deze laag over een ruimere oppervlakte ten westen van de kerk is bewaard, bestaat de kans dat ze oudere, niet-kerkhof-gerelateerde, sporen afdekt.

De westelijk uithoek van de onderzoekszone valt in theorie buiten de grenzen van het oudere kerkhof en is niet onderzocht d.m.v. een proefput. Als er middeleeuwse nederzettingssporen bewaard zijn, dan is de kans reëel dat we deze hier aantreffen. In deze context is de veronderstelde aanwezigheid van het colluvium bijzonder relevant. We kunnen immers niet uitsluiten dat zowel in, als onder het colluvium eveneens sporen bewaard zijn. Colluvium draagt bovendien bij tot een goede bewaring van de oudere sporen. In het kader van archeologisch onderzoek in de dorpskern van Burst, is het van groot belang om de stichting en de evolutie van deze bidplaats te kunnen beschouwen in relatie tot sporen van bewoning.

Met het oog op de geplande werken en hun impact zijn volgende onderzoeksvragen van belang:

- *Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de archeologische vindplaatsen?*
- *Wat is de waarde en het kennispotentieel van de vastgestelde archeologische vindplaatsen?*
- *Kan voor de vindplaats of voor delen van deze vindplaats het principe van behoud in situ nagestreefd worden, zo ja aan welke randvoorwaarden dient voldaan te worden? Voor archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven; wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van deze zones?*
- *Is er verder onderzoek noodzakelijk en welke vorm dient dit aan te nemen?*

Potentiële impact

Voor de concrete beschrijving van de werken verwijzen we naar hoofdstuk 1.3.3., in het verslag van resultaten van Het bureauonderzoek.²³

De geplande werken in de onderzoekszone in de omgeving van de kerk betreffen enerzijds de aanleg van een **riolering** in de Kerkstraat (tot op een diepte van maximaal 2.94m) en in Burstdorp (tot een diepte van maximaal 1,6m), en anderzijds de **heraanleg van het plein** (tot een diepte van 57,5cm), met onder meer de inplanting van boomputten (tot een diepte van 1m) en met de aanleg van een

---

²³ Verbrugge A., et al., 2016, 9-25.

trappenconstructie (tot een diepte van ca. 80cm), alsook **wegeniswerken** t.h.v. Burstdorp en de Kerkstraat (tot een diepte van 54cm). Aangezien het archeologische bodemarchief goed bewaard is én zich op geringe diepte bevindt, zal het archeologisch bodemarchief, afhankelijk van de zone, net wel of net niet binnen het bereik van de geplande werken vallen en zullen de werken een **impact** hebben op dit archeologische bodemarchief.

Op basis van de resultaten in proefputten 1 en 2 kunnen we stellen dat de werken, enerzijds het archeologisch bodemarchief **verstoren**, meer bepaald wat de riolering in Burstdorp betreft, en anderzijds een niveau bereiken waarop de eerste archeologische bodemsporen zich manifesteren, meer bepaald wat de heraanleg van het plein betreft. Het bodemarchief dat geraakt zou worden ten noorden, noordwesten en westen van de kerk omvat de natuurstenen fundering van de oudere (mogelijk middeleeuwse) kerk, de postmiddeleeuwse bakstenen kerkhofmuur en de begravingen gerelateerd aan de oudere en recentere gebruiksfase van het kerkhof.

Ten zuidwesten van de kerk wordt het plein, tussen de trappenpartij en de ingang van de huidige kerk, opgehoogd. Op basis van proefput 4 is geweten dat in dit gedeelte de archeologie vermoedelijk gevrijwaard blijft. De werken zullen vooral invloed hebben op het bewaarde bodemarchief, vanaf de Gentstesteenweg t.e.m. de ontworpen trappenpartij.

Ook ten oosten van de kerk zullen de rioleringswerken in de Kerkstraat archeologisch bodemarchief raken. Echter, hier hebben de vastgestelde verstoringen reeds een grote impact gehad op de bewaring van het bodemarchief en toonde de archeologische realiteit een ander beeld dan de verwachtingen: er zijn geen sporen van het oudere kerkhof vastgesteld, wel een gedempte laat-achtiende-eeuwse/negentiende-eeuwse vijver.

Waarde en kennispotentieel

De resultaten van de proefputten tonen aan dat we in Burst te maken met een **gefaseerd kerkhof**, waarvan de oudere fase waarschijnlijk teruggaat tot de volle middeleeuwen. Dit oudere kerkhofareaal is omstreeks het midden van de 19de eeuw kleiner afgebakend door een bakstenen kerkhofmuur en bleef vervolgens in gebruik tot 1909, tot wanneer het kerkhof is opgegeven en heringericht op zijn huidige locatie. We kunnen dus stellen dat we voor de dorpskern van Burst geconfronteerd worden met een **lange geschiedenis van begraving**.

Hoewel we tijdens het proefputtenonderzoek **geen nederzettingssporen** hebben aangetroffen, ging de ontstaansgeschiedenis van de bidplaats te Burst mogelijk hand in hand met de ontstaansgeschiedenis van Burst als dorp. Het **onderzoek naar het ontstaan en de ontwikkeling van dorpskernen** staat in Vlaanderen nog in zijn kinderschoenen. De onderzoeken uitgevoerd door de dienst Archeologie van SOLVA in het zuiden van Oost-Vlaanderen, de zandleemstreek tussen Schelde en Dender, draagt gestaag bij tot een kennisvermeerdering.

Met betrekking tot de landschapsinname en de inrichting van het landschap in de volle middeleeuwen, als grondslag voor de huidige indeling van het landschap, situeren deze onderzoeken zich voornamelijk in een landelijke context of in de nabijheid van een dorps- of gemeentelijke kern (cf. onder andere Ronse – Pont West, Lede – Kleine Kouterrede, Baardegem – De Faluintjes, Kruishoutem – Containerpark, Wortegem-Petegem – Containerpark.)²⁴ Het onderzoek naar de ontwikkeling van de

---

²⁴ Rapportages in uitvoering; Voor Kruishoutem, zie: Vanholme N., et al., 2015.

grotere steden (bijvoorbeeld Oudenaarde en Aalst) kennen doorgaans een langere traditie, maar ook daar zijn veelal de laat- en postmiddeleeuwse periode beter gekend en is minder geweten over de volmiddeleeuwse periode.

Het belang van archeologische onderzoek in historische dorpskernen blijkt onder meer uit het recente onderzoek in Nederbrakel.²⁵ Onderzoek naar het ontstaan en de dynamiek van dorpskernen biedt naast de bovenvermelde onderzoeken in landelijke en stedelijke context, een specifieke invalshoek op ons verleden. In dit opzicht is de waarde en het kennispotentieel van de vindplaats te Burst niet te onderschatten.

Naast dit **kennispotentieel** op een meer algemeen, synthetiserend niveau **voor een ruimere regio**, is er vanzelfsprekend een uitermate groot kennispotentieel voor wat betreft **de geschiedenis van Burst in stikte zin**. Over de oudste geschiedenis van Burst zijn immers slechts een handvol gegevens ter beschikking.

Afweging tot de mogelijkheid tot behoud in situ en/of verder onderzoek

Binnen het onderzoeksgebied kan voor een beperkt gedeelte **in principe behoud in situ** nagestreefd worden, meer bepaald de zone ten westen van de huidige kerk, tussen de geplande trappenconstructie en de ingang van de huidige kerk, en dit tot aan de oostelijke hoek van de kerk. In dit gedeelte voorzien de plannen een optimaliseren van de huidige helling naar de kerk. Het toekomstig pleinniveau wordt 'opgetrokken' tot enkele centimeters onder de vloerpas van de kerk (dit in functie van een drempelloze toegang tot de kerk).²⁶ Door de aanleg van een trappenpartij ter hoogte van de Gentsesteenweg, komt het (toekomstige) kerkplein dus hoger en vlakker te liggen dan de situatie vandaag (voor gedetailleerde ontwerptekeningen van het studiebureau: zie bijlagen 3-5). In deze zone raken de werken waarschijnlijk geen archeologisch niveau, gelet op de vastgestelde dieptes, maar dit kan *in se* nooit definitief uitgesloten worden. De mogelijkheid tot behoud in situ is gebaseerd op een proefput, waar met zekerheid één menselijke begraving aan het licht kwam. Opgravingen in kerkhoven leren ons echter dat de dieptes van de grafkuilen sterk kunnen variëren. Bovendien merken we op dat de bakstenen muur van het recentere postmiddeleeuwse kerkhof een rechthoekig areaal afbakende rondom de huidige kerk. Ook ten westen van de kerk mogen we deze muur verwachten. Mogelijk is deze muur, zoals in proefput 2, reeds direct onder de huidige wegens bewaard.

Voor de rest van het onderzoeksgebied kan **geen behoud in situ** nagestreefd worden. De aard van de werken varieert en navenant ook de impact van de werken: aanleg van rioleringen versus heraanleg van het dorpsplein en de wegenis. Desalniettemin raken de werken overal het archeologische bodemarchief. We achten verder onderzoek bijgevolg noodzakelijk.

Naargelang de diepte van de impact van de werken, in relatie tot de diepte van het eerste archeologische niveau, stellen we verschillende uitvoeringswijzen van vervolgonderzoek voor: werfbegeleiding voor de zones waar de diepte van de werken hoogstwaarschijnlijk geen archeologisch niveau zullen raken, en een voorafgaandelijke opgraving voor de zones waar de werken normaliter wel archeologische sporen zullen raken en vergraven. **Voor een gedetailleerde uitwerking en argumentatie hiervan verwijzen we naar het programma van maatregelen.**

---

²⁵ Clement C., rapportage in uitvoering

²⁶ Verbrugge A., et al., 2106, 19-20.

1.5.2. Afbakening van de zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is of verwacht wordt

Niet van toepassing.

1.5.3. Afbakening van de zones waar archeologisch erfgoed vastgesteld is of verwacht wordt

Op basis van het proefputtenonderzoek verwachten we archeologisch erfgoed in het volledige onderzoeksgebied, zoals afgebakend in het bureauonderzoek. De resultaten laten evenwel, in onze opinie, toe het onderzoeksgebied op te splitsen in twee zones: een zone met een kleiner archeologisch potentieel of impact en een zone met een groter archeologisch potentieel of impact. Voor een gedetailleerde uitwerking en argumentatie hiervan verwijzen we naar het programma van maatregelen.

Bibliografie

Klinkenborg S., De Maeyer W. & Cherretté B., 2010, Moorsel Centrum. Archeologisch onderzoek, SOLVA-Archeologierapport 12.

Vanholme N., Taelman E. & Cherretté B., 2015, Kruishoutem Containerpark. Archeologisch onderzoek, SOLVA-Archeologierapport 40.

Verbrugge A. Buckens M., Deschepper E. & Cherretté B., 2016, Burst - Heraanleg Centrum. Wegenis- en rioleringswerken. Archeologienota 2016L27. SOLVA-Archeologierapport 76.

Figurenlijst

<i>Figuur 1. Uittreksel van het kadastraal plan met situering van het onderzoeksgebied, weerhouden voor het proefputtenonderzoek (rood) (Bron: Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen, Grootchalig Referentie Bestand Vlaanderen, eigen bewerking).</i>	10
<i>Figuur 2. Uittreksel uit de topografische kaart met situering van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Nationaal Geografisch Instituut, geraadpleegd via WMS, eigen bewerking).</i>	10
<i>Figuur 3. Orthofoto (bron: agentschap voor geografische informatie Vlaanderen, geraadpleegd voor wms) met de situering van het onderzoeksgebied (rood).</i>	11
<i>Figuur 4. Paars: inplanting van de proefsleuven. Blauw: onderzoekszone voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem (programma van maatregelen 2016L27). Geel: zone van voormalig kerkhof. Rood: zone van de werken met grote impact op de ondergrond. Oranje: oude kerk.</i>	14
<i>Figuur 5. Synthesekaart van de kerkzone.</i>	15
<i>Figuur 6. Kadasterkaart met perceelnummers, perceelsgrenzen en afbakening van de proefputten (bron: Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen, Grootchalig Referentie Bestand Vlaanderen).</i>	16
<i>Figuur 7. Detail kadasterkaart met perceelnummers, perceelsgrenzen en afbakening van de proefputten (bron: Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen, Grootchalig Referentie Bestand Vlaanderen).</i>	16
<i>Figuur 8. Hoogteprofiel met een detail van het projectgebied.</i>	21
<i>Figuur 9. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan A.</i>	25
<i>Figuur 10. Niet gefaseerd sporenplan – Grondplan B.</i>	26
<i>Figuur 11. Gedigitaliseerd profiel met aanduiding van de sporen.</i>	28
<i>Figuur 12. Gedigitaliseerd profiel 1 met aanduiding van de sporencombinaties, de diepte van het grondplan A (groen) en de geplande verstoring (rood).</i>	28
<i>Figuur 13. Burstdorp op de Kaart van Ferraris (www.geopunt.be, geraadpleegd via WMS) met het oudere, grotere kerkhofareaal en de oudere, kruisvormige kerk.</i>	29
<i>Figuur 14. Burstdorp op de atlas der buurtwegen (www.geopunt.be, geraadpleegd via WMS) met het oudere, grotere kerkhofareaal en de oudere, kruisvormige kerk.</i>	30

<i>Figuur 15. Burstdorp op de Poppkaart (www.geopunt.be, geraadpleegd via wms) met het recentere, kleinere kerkhofareaal en de huidige kerk. ....</i>	<i>30</i>
<i>Figuur 16. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan A.....</i>	<i>34</i>
<i>Figuur 17. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan B.....</i>	<i>35</i>
<i>Figuur 18. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan C.....</i>	<i>36</i>
<i>Figuur 19. Gedigitaliseerd profiel met aanduiding van de sporen. ....</i>	<i>41</i>
<i>Figuur 20. Gedigitaliseerd Profiel 2 met aanduiding van de sporencombinaties, de diepte van het grondplan A (groen) en de diepte van de geplande verstoring (rood). ....</i>	<i>42</i>
<i>Figuur 21. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan A.....</i>	<i>48</i>
<i>Figuur 22. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan B.....</i>	<i>49</i>
<i>Figuur 23. Gedigitaliseerd profiel met aanduiding van de sporen. ....</i>	<i>51</i>
<i>Figuur 24. Gedigitaliseerd Profiel 3 met aanduiding van de sporencombinaties, de diepte van het grondplan A (groen) en de diepte van de geplande verstoring (rood). ....</i>	<i>52</i>
<i>Figuur 25. Niet gefaseerd sporenplan – grondplan A.....</i>	<i>57</i>
<i>Figuur 26. Gedigitaliseerd profiel met aanduiding van de sporen. ....</i>	<i>59</i>
<i>Figuur 27. Gedigitaliseerd profiel 4 met aanduiding van de sporencombinaties, de diepte van het grondplan A (groen) en de diepte van de geplande verstoring (rood). ....</i>	<i>59</i>
<i>Figuur 28. Gefaseerd alle sporen plan – grondplan A, geprojecteerd op het kadaster.....</i>	<i>62</i>
<i>Figuur 29. Gefaseerd alle sporen plan – grondplan B, geprojecteerd op het kadaster.....</i>	<i>63</i>
<i>Figuur 30. Gefaseerd alle sporen plan – grondplan C, geprojecteerd op het kadaster.....</i>	<i>64</i>

Fotolijst

<i>foto 1. Zicht op het eerste archeologische niveau in proefput 1. ....</i>	22
<i>foto 2. Natuurstenen fundering van de oudere kerk op grondplan A. ....</i>	23
<i>foto 3. Natuurstenen fundering van de oudere kerk op grondplanB. ....</i>	24
<i>foto 4. Menselijke begraving in proefput 1. ....</i>	24
<i>foto 5. Profiel 1: Doorsnede van de bodemopbouw in proefput 1. ....</i>	27
<i>foto 6. Zicht op het eerste archeologische niveau, grondplan A, in proefput 2, met duidelijk verschil binnen en buiten de negentiende-eeuwse kerkhofmuur. ....</i>	32
<i>foto 7. Grondplan B ten zuiden van de kerkhofmuur. ....</i>	33
<i>foto 8. Grondplan C ten zuiden van de kerkhofmuur. ....</i>	33
<i>foto 9. (links) Menselijke begraving in een vergane grafkist ten noorden van- en vergraven door de kerkhofmuur. ....</i>	38
<i>foto 10. (rechts) Menselijke begraving ten zuiden van- en vergraven door de kerkhofmuur. ....</i>	38
<i>foto 11. Zuidwestelijke zijde van de kerkhofmuur met onderliggend spoor. ....</i>	39
<i>foto 12. Profiel 2: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 2. ....</i>	40
<i>foto 13. Profiel 2: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 2. ....</i>	40
<i>foto 14. Profiel CD: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 2. ....</i>	43
<i>foto 15. Profiel CD: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 2. ....</i>	43
<i>foto 16. Profiel BC: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 2. ....</i>	44
<i>Foto 17. Scherven met stempel: "Société Céramique Maestricht". ....</i>	45
<i>foto 18. Zicht op het eerste archeologische niveau in proefput 3. ....</i>	47
<i>foto 19. Boring 2 tot in de moederbodem. ....</i>	50
<i>foto 20. Profiel 3: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 3. ....</i>	53
<i>foto 21. Zicht op het eerste archeologische niveau in proefput 4. ....</i>	55

<i>foto 22. Menselijke begraafing in proefput 4.</i>	55
<i>foto 23. Profiel 4: doorsnede van de bodemopbouw in proefput 4.</i>	58